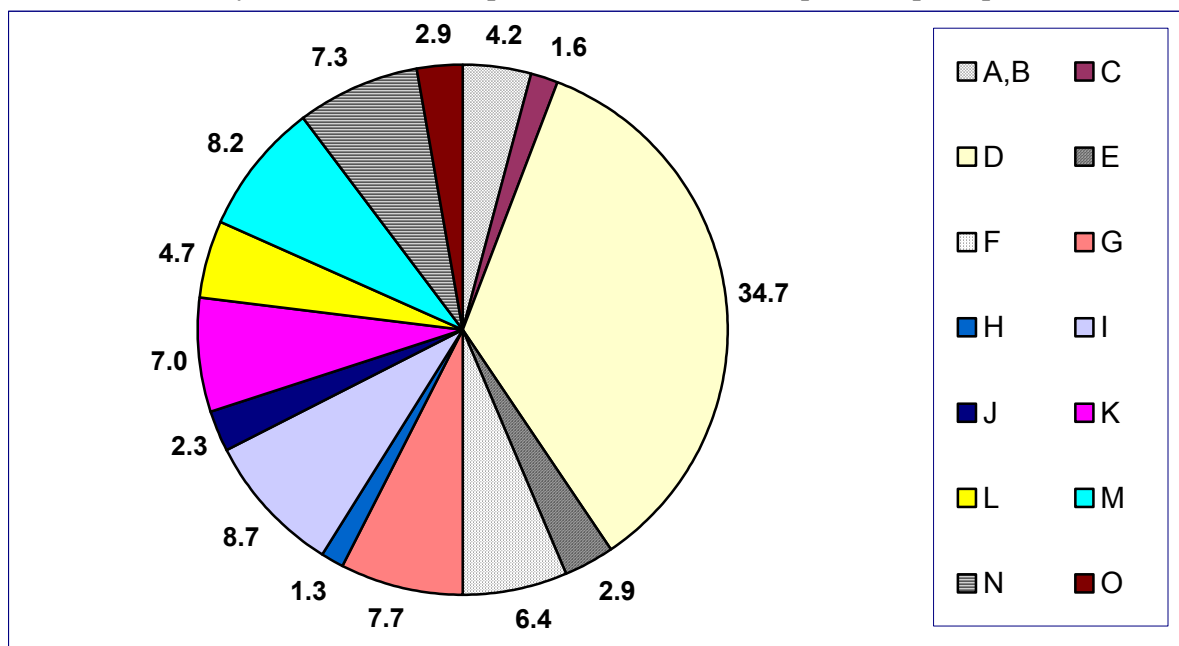

VÝSLEDKY STRUKTURÁLNÍHO ŠETŘENÍ ZA ROK 2003

Ve výběrovém statistickém šetření mezd za rok 2003 byly zjištěny údaje za 1 020 655 zaměstnanců, kteří měli týdenní úvazek alespoň 30 pracovních hodin, z toho bylo 561 440 mužů a 459 215 žen.

Pomocí systému vah odvozených z Registru ekonomických subjektů byly výsledky dopočteny tak, aby odpovídaly základnímu souboru (ten tvoří všechny podniky s 10 a více zaměstnanci), přičemž váhy byly stanoveny podle velikostních a podle odvětvových skupin. Nejdůležitějším faktorem byly velikostní kategorie, neboť malé a střední podniky byly ve vzorku zastoupeny mnohem menším dílem, než odpovídá jejich zastoupení v národním hospodářství; naopak podniky s 1000 a více zaměstnanci jsou ve vzorku zahrnuty všechny. Druhým faktorem byly skupiny odvětví klasifikované podle OKEČ (viz graf č.6).

Graf č. 6 Podíly zaměstnanců v % podle odvětvové činnosti podniku po dopočtech

zdroj: strukturální šetření, literatura [1]

Detailní výsledky výběrového šetření jsou k dispozici v publikaci ČSÚ „[Mzdy zaměstnanců za rok 2003 \(z výběrového šetření\)](#)“, literatura [1]. V dalším textu si tyto výsledky podrobněji popíšeme a analyzujeme hlavní souvislosti.

Průměrná hrubá měsíční mzda za celý rok činila po dopočtech 19 510 Kč, mzda prostředního zaměstnance (medián) byla jen 16 707 Kč. Rozdíl mezi mediánem a aritmetickým průměrem (průměrnou mzdou) vypovídá o tom, že rozdělení mezd je velmi zešíklené, viz graf č. 1. Aritmetický průměr je silně ovlivňován velmi vysokými výdělky vcelku malé skupiny zaměstnanců, a je tedy pro srovnávání mzdových úrovní různých skupin vhodné spolu s ním používat i medián, pro skupiny

s odlišnými rozděleními, např. muži a ženy, je to dokonce vhodnější. (Zde je však třeba říci, že v běžné statistice je používán výlučně průměr, neboť z podnikových výkazů medián nelze počítat.)

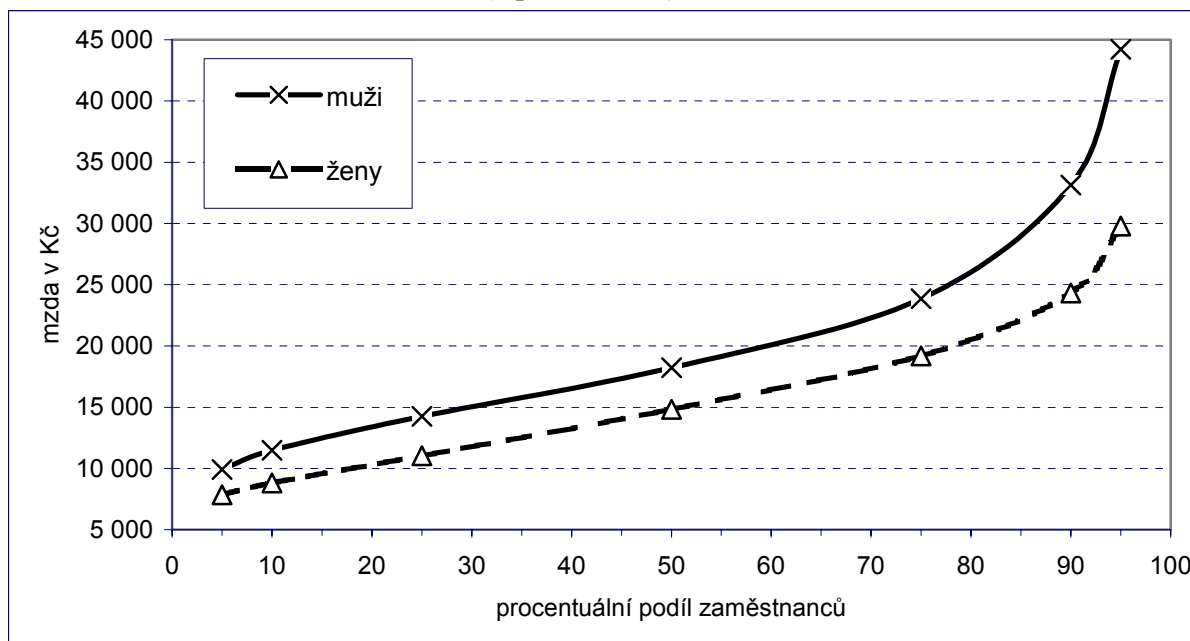
O rozdělení mezd bylo již řečeno mnoho v předchozích kapitolách, včetně rozdílností v distribuci mezd mezi muži a ženami. Doplníme tedy jen, že v různých dalších tříděních nalezneme také velké rozdíly v distribuci, avšak tím se budeme zabývat při zkoumání jednotlivých třídění.

To, co nás ohledně rozdělení mezd bude patrně zajímat nejvíce, jsou mzdy buď nejvyšší anebo nejnížší: spodní hranice je vcelku jednoznačná – vládou stanovená minimální mzda, ta byla pro rok 2003 stanovena ve výši 6 200 Kč. Průměrnou hrubou měsíční mzdu pod touto hranicí můžeme teoreticky nalézt u zaměstnanců, kteří pracovali na zkrácený úvazek, ale je třeba říci, že i to jsou velmi řídké případy. Ostatně mzdu nižší než 7 000 Kč pobíralo podle strukturálního šetření jen 1,34% zaměstnanců. Mzdu 7 001 až 9 000 Kč pak pobíralo pouze 5,25% zaměstnanců.¹

Nejčastější mzdy se nalézaly v intervalu 15-16 tisíc Kč, byly tedy asi o 4 tisíce Kč nižší než aritmetický průměr (19 510 Kč). Nejvyšší hrubé měsíční mzdy byly naopak v mnohonásobcích průměru, v individuálních případech šlo o několikasettisícové až milionové částky. Mzdu vyšší než 40 000 Kč pobíralo zhruba 4,4% zaměstnanců.

Obrázek o rozdělení mezd lze ještě doplnit z pohledu kvantilů: dvacetina nejhůře odměňovaných zaměstnanců se nalézala pod hranicí 8 546 Kč; desetina měla mzdu pod 9 814 Kč, čtvrtina pod 12 729 Kč. Medián, který – obecně řečeno – půlí zaměstnance na lépe a hůře placenou polovinu, činil 16 707 Kč. Na druhé straně čtvrtina nejlépe odměňovaných zaměstnanců měla mzdu nad 21 725 Kč, desetina byla nad 29 416 Kč a dvacetina nad 37 991 Kč. Podíl mzdy nejlépe a nejhůře placeného zaměstnance v 90%ní části uprostřed rozdělení byl tedy asi 4,45.

Graf č. 7 Distribuce mezd mužů a žen (v percentilech)

Bylo již konstatováno, že rozdělení mezd mužů a žen se liší: mzdy žen jsou nejen obecně nižší, ale také více nivelizované. 5,64% žen měla mzdu nižší než 8000 Kč, zatímco u mužů to bylo pouhých 1,56%. Největší rozdíly nalezneme u nejvyšších pásem: 13,1% mužů dosahovalo mzdy vyšší než 30 000 Kč a ještě 6,3% mělo mzdu vyšší než 40 000 Kč, u žen to bylo jen 4,9%, resp. 2,0%. (Kvantilové rozdělení mezd mužů a žen je zobrazeno v grafu č. 7, hodnoty lze nalézt v tab. č. 6).

¹ Zde je třeba podotknout, že podíl zaměstnanců s nízkými mzdami je vyšší u nejmenších podniků a s přibývajícím velikostí podniku dramaticky klesá. Vzhledem k tomu, že podniky s méně než 10 zaměstnanci nejsou ve strukturálním šetření zahrnuty vůbec a nejsou ani dopočítávány, může to podíl zaměstnanců s nejnižší mzdou značně zkreslit vůči situaci v celém národním hospodářství.

Mzdy podle krajů ČR

(literatura: [1], tab. B1-B4; [11]; [12])

V regionálním třídění je dominantním znakem značný rozestup mezd mezi hlavním městem a ostatními kraji. To je podle analýz z velké části ovlivněno odlišnou strukturou zaměstnanosti, tedy vyšší úrovní mezd v odvětvích, kde je požadována vyšší odborná kvalifikace a která jsou ve větším rozsahu umístěna v hlavním městě, jako je např. bankovníctví, pojišťovnictví, centrální úřady a také vyšším podílem podnikatelských subjektů se zahraniční kapitálovou účastí. V tomto směru má hlavní město výjimečné postavení, nesrovnatelné s ostatními regiony. Např. podíl zaměstnanců v prvních třech hlavních třídách KZAM, tedy v nejkvalifikovanějších profesích, je v Praze cca 59%, zatímco v ostatních krajích je to jen 39%, nejvyšší rozdíl je u vědeckých pracovníků, kteří v Praze tvoří 21%, ale v ostatních krajích jen 11%. Naopak podíl dělníků je v Praze stěží poloviční oproti ostatním krajům.

Tabulka č. 7 Podíly zaměstnanců a mzdy za rok 2003 v třídění podle krajů

K R A J	Podíly zaměstnanců (%)	Placený čas h/měs.	Průměrná mzda Kč	Medián mezd Kč	Podíl průměr ku mediánu (%)	Variační koeficient (%)
Hl. m. Praha	18.36	172.0	26 502	20 560	77.58	100.4
Středočeský kraj	9.72	172.8	19 128	17 027	89.02	60.12
Jihočeský kraj	5.69	173.4	17 305	15 537	89.78	60.19
Plzeňský kraj	5.16	172.4	18 720	16 883	90.18	66.10
Karlovarský kraj	2.59	170.4	17 549	15 555	88.63	64.38
Ústecký kraj	6.87	170.2	18 199	16 633	91.40	60.86
Liberecký kraj	3.83	171.9	17 787	15 813	88.91	57.59
Královéhradecký kraj	5.24	171.7	17 686	15 942	90.14	64.12
Pardubický kraj	4.30	171.8	17 561	15 702	89.41	55.20
Vysočina	5.13	173.5	16 718	15 254	91.24	55.21
Jihomoravský kraj	11.19	172.9	18 289	15 851	86.67	68.65
Olomoucký kraj	5.55	171.7	17 893	15 757	88.06	71.96
Zlínský kraj	5.44	172.0	17 927	15 733	87.76	62.37
Moravskoslezský kraj	10.86	169.7	18 180	16 500	90.76	61.60

zdroj: strukturální šetření, literatura [1]

V ostatních krajích byly průměrné hrubé měsíční mzdy v roce 2003 značně nižší než v Praze (26 502 Kč). Nejvyšší hodnotu nalezneme u Středočeského kraje (19 128 Kč), jehož trh práce je do značné míry spojen s hlavním městem. Nejnížší průměrná měsíční mzda byla zjištěna na Vysočině (16 718 Kč, to je jen 63,1% pražského průměru), která má ze všech krajů nejvíce zemědělský charakter.

Odlišné mzdové úrovně se promítají i do rozdělení mezd: v Praze jen 6,2% zaměstnanců pobíralo mzdu nižší než 10 000 Kč, zatímco v ostatních krajích je to 11,7%. Na druhé straně mzdu vyšší než 30 000 Kč mělo 22,5% pražských zaměstnanců, ale v ostatních krajích činil tento podíl 6,7%. Nejčastější mzdy byly v Praze okolo 18 tisíc korun, v ostatních krajích jen okolo 14 tisíc Kč.

Diferenciace mezd v krajích značně kopíruje pořadí mezd. Extrémní diference mezd v Praze (variační koeficient 100,4%) souvisí s jednak různorodostí hospodářských subjektů, které zde mají sídlo, a jednak s nejvyššími výdělky malé skupiny zaměstnanců, což potvrzuje silné zešíkmení rozdělení mezd, které lze vyčíst z poměru mediánu ku průměrné mzdě (pouhých 77,6%) – v ostatních krajích tvoří medián nejméně 87% průměru a variační koeficient se pohybuje od 55,2% do 72,0%.

Rozdíly v třídění podle pohlaví jsou v krajích nevýrazné, třebaže lze vysledovat jisté tendence, např. že zastoupení žen klesá s venkovským charakterem regionu – nejvyšší podíl žen je v Praze

(46,8%), nejmenší v Libereckém kraji (39,2%) a na Vysočině (40,7%). Rozdíly v mediánech mezd mužů a žen jsou nezřetelné, nejlépe jsou ženy ve vztahu k mužům odměňovány v Pardubickém kraji (86,7% mediánu mezd mužů), nejméně mají ve Středočeském kraji (77,5%).

Naopak výrazné jsou rozdíly v zaměstnáních, a to jak v hrubém, tak i detailním třídění. V hlavních třídách KZAM je markantní rozdíl mezi Prahou a ostatními kraji zvýrazněn u vedoucích a řídicích pracovníků – v Praze mají o 57,9% vyšší mzdu než ve zbytku ČR, s klesající kvalifikovaností zaměstnání se pak rozdílnosti vytrácejí, u vědeckých pracovníků je to ještě 40,0%, u technických pracovníků 37,5%, ale u pomocných dělníků již jen 10,5%.

Je však jednoznačné, že tyto rozdíly nejsou tak veliké, jak ukazuje rozdíl mezi celkovou průměrnou mzdou v Praze a ostatních krajích, ten je - jak již bylo řečeno - téměř z poloviny způsoben odlišnou strukturou zaměstnanosti. Pokud provedeme standardizaci mezd, tj. vypočteme průměrné mzdy v krajích znovu tak, jako by podíly v hlavních třídách KZAM byly všude stejné, pražský průměr značně poklesne (zhruba na 91,4% původní hodnoty)! Naopak ve všech ostatních krajích se průměrné mzdy po přepočtu zvýší, nejvýrazněji v Karlovarském kraji – to znamená, že v tomto kraji mají nejméně „výhodnou“ strukturu zaměstnanosti v třídění podle hlavních tříd KZAM.

V jednotlivých zaměstnání jsou u některých výrazné krajové disproporce, u některých jiných jsou ale rozdíly minimální, což závisí na specifikách konkrétního zaměstnání. Tyto rozdíly můžeme zkoumat na datech za podnikatelskou sféru v publikaci Regionální statistika ceny práce MPSV (RSCP), literatura [12].

Vysoká variabilita, která je tak typická u vedoucích pracovníků, panuje i v rozlišení podle krajů, a to nejen mezi Prahou a ostatními. Pro lepší představu byla vybrána dvě charakteristická vedoucí zaměstnání a hodnoty průměrných mezd seřazeny do tabulky č. 8. Zde je nutné připomenout, že zjištěné údaje se týkají výběrového vzorku a výběrová chyba je pro takto detailní třídění velmi vysoká, hodnoty mezd jsou proto spíše ilustrativní.

Mezi řediteli a prezidenty velkých organizací a podniků měli nejvyšší průměrnou mzdu ti, kteří pracují v Praze (178 550 Kč). Nejnižší však byla zjištěna ve Zlínském kraji, kde hodnota 78 419 Kč je jen 44,9% pražského průměru.

Tab. č. 8 Průměrné mzdy v některých vybraných zaměstnáních v roce 2003 podle krajů

Region	Ředitelé a prezidenti velkých organizací, podniků	Vedoucí pracovníci v průmyslu	Pracovníci v oblasti účetnictví, fakturace, apod.	Prodavači v obchodech	Nástrojaři, kovo- modeláři, kovodělníci, zámečníci	Řidiči nákladních automobilů a tahačů
Hl. m. Praha	178 550	61 078	24 649	12 353	19 480	19 590
Středočeský kraj	86 171	64 103	20 467	13 018	19 785	17 241
Jihočeský kraj	92 173	45 312	16 966	10 434	17 439	16 843
Plzeňský kraj	103 482	53 312	19 342	9 799	18 068	16 699
Karlovarský kraj	93 090	60 767	18 151	10 169	17 363	16 251
Ústecký kraj	101 499	50 093	19 199	9 543	18 038	15 629
Liberecký kraj	109 842	44 689	17 443	10 759	17 892	15 978
Královéhradecký kraj	135 324	43 763	17 620	9 481	15 228	16 103
Pardubický kraj	89 524	46 905	16 728	10 570	15 644	15 886
Vysočina	79 769	42 294	15 203	8 810	15 679	16 398
Jihomoravský kraj	94 511	39 513	17 426	8 845	15 110	15 253
Olomoucký kraj	79 995	44 114	17 045	8 503	15 751	16 073
Zlínský kraj	78 419	45 933	17 259	10 930	18 239	16 606
Moravskoslezský kraj	104 078	50 838	17 734	8 200	18 909	16 259

zdroj: data RSCP - podnikatelské sféra

U vedoucích pracovníků v průmyslu byla překvapivě nejvyšší mzda zjištěna ve Středočeském kraji (64 103 Kč) – v Praze je průměrná mzda 61 078 Kč, zatímco nejnižší byla v Jihomoravském kraji (39 513 Kč).

Pracovníci v oblasti účetnictví, fakturace, rozpočtnictví a kalkulace měli rozptyl mezd v krajích zhruba průměrný a pořadí odpovídající celkovým průměrům, nejvyšší mzda byla v Praze (24 649 Kč), druhé místo držel Středočeský kraj (20 467 Kč) a nejnižší mzdy byly s odstupem na Vysočině (15 203 Kč).

Průměrné mzdy u prodávačů v obchodech byly také diferencovány průměrně - nejvyšší mzdy měli ve Středočeském kraji (13 018 Kč) a druhé nejvyšší v Praze (12 353 Kč). Nejmenší průměrné mzdy naopak byly v Moravskoslezském kraji, kde hodnota 8 200 Kč představuje jen 63% středočeského průměru; druhé nejnižší mzdy nalezneme v Olomouckém kraji (8 503 Kč), Vysočina je až na třetím místě s 8 810 Kč.

V dělnické profesi – nástrojaři, kovomodeláři, kovodělníci a zámečníci - nalezneme nejvyšší průměrnou mzdu opět ve Středočeském kraji (19 785 Kč), Praha má až druhé místo v nejvyšších mzdách (19 480 Kč) a za ní již následují Moravskoslezský a Zlínský kraj (18 909 Kč, resp. 18 239 Kč), poté Plzeňský kraj se mzdou 18 068 Kč a Ústecký s 18 038 Kč. Nejnižší průměrná mzda je tentokrát v Jihomoravském kraji (15 110 Kč) a těsně nad ním Královéhradecký kraj s 15 228 Kč.

U poslední vybrané profese - řidičů nákladních automobilů a tahačů - s přehledem vede hlavní město (19 590 Kč) a na druhém místě nalezneme Středočeský kraj (17 241 Kč). Poslední místo v průměrných mzdách má tentokrát Jihomoravský kraj s 15 253 Kč.

Z tabulky č. 8 lze především vyčíst, že ve skutečnosti neexistuje žádné pořadí regionů podle mzdové úrovně, krajské průměrné mzdy se liší často velmi různorodě a ani výjimečné postavení hlavního města není jednoznačné v každém zaměstnání. Navíc jsou zde vybrána jen některá početná zaměstnání z podnikatelské sféry; v nepodnikatelské sféře jsou mzdy mnohem homogennější, neboť jsou více určovány centrálně pomocí platových tabulek.

Mzdy podle odvětví (klasifikace OKEČ)

(literatura: [1] tab. A5, A12; [9]; [10]; údaje výkaznictví ČSÚ)

Odvětví je tříděním, které není prioritou strukturálního šetření (ISPV), je proto pro srovnání celkových průměrných výdělků jistě lepší použít výsledky výkaznictví ČSÚ, o kterých lze předpokládat, že jsou v tomto směru přesnější. (Pro pohled na strukturu zaměstnanosti je možné také použít výsledky výběrového šetření pracovních sil.) Avšak strukturální šetření nám nabízí údaje o mzdové variabilitě, které výkaznictví nabídnout nemůže, spolu s údaji o placeném čase a také další třídící faktory.

Z tabulky č. 9 jistě dokážeme rychle vyčíst rozdíly mezi výkaznictvím ČSÚ a strukturálním šetřením, a to jak ve struktuře zaměstnanosti (ty vycházejí z odlišného základního souboru a specifik obou šetření, např. ve strukturálním šetření jsou uvedeny proporce z celku podniků s 10 a více zaměstnanci, zatímco ve výkaznictví byly sledovány podniky s 20 a více zaměstnanci), tak i v průměrných mzdách (které pramení především z odlišného konceptu výpočtu hrubé mzdy zaměstnance, viz Úvod a metodika, ale i z výběrových chyb, konceptu systému dopočtů apod.).

Podle výkaznictví i podle výběrového šetření nejvyšších mezd za rok 2003 dosáhli zaměstnanci v finančním zprostředkování. Průměrná mzda (podle výkaznictví 33 223 Kč a podle výběrového šetření 36 608 Kč) je zde zhruba dvojnásobná než průměr zbylých odvětví. V tomto odvětví je však zároveň nejvyšší diferenciací mezd, mzdy jsou zde rozrůzněny takovým způsobem, že variační koeficient je vyšší než sto procent (109,1%), to znamená, že standardní odchylka mezd (odmocnina rozptylu) je vyšší než průměrná mzda. Navíc mzdy do 13 tisíc Kč jsou v tomto odvětví řídkým jevem, pobíralo je pouze 3,1% zaměstnanců. Rozdělení mezd je také silně zešikmené, takže medián je na úrovni 71,2% hodnoty aritmetického průměru. Diferenciací mezd je zde značně v neprospěch žen: třebaže zde tvoří cca dvě třetiny zaměstnanosti, jejich mzda je zhruba poloviční podle průměrných mezd a cca 64% podle mediánů ve srovnání se mzdou mužů. Ve finančním zprostředkování pobíralo 23% zaměstnanců mzdu vyšší než 40 000 Kč.

Vysoké mzdy byly zjištěny dále v odvětvích: výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody (průměrná mzda podle výkaznictví 21 217 Kč a podle výběrového šetření 22 144 Kč), medián mezd zde činí 19 598 Kč, což je 88,5% průměru; diferenciací mezd není v tomto odvětví nijak výrazná (variační koeficient 59,6%); a dále odvětví těžba nerostných surovin s průměrnou mzdou podle výkaznictví 19 692 Kč a podle výběrového šetření 22 013 Kč, medián mezd zde byl 19 585 Kč, což je 89,0%

průměru; diferenciacie mezd nižší (variační koeficient 56,5%). Obě zmíněná průmyslová odvětví se vyznačují nižším průměrným počtem placených hodin za měsíc (165-167 h/měs.).

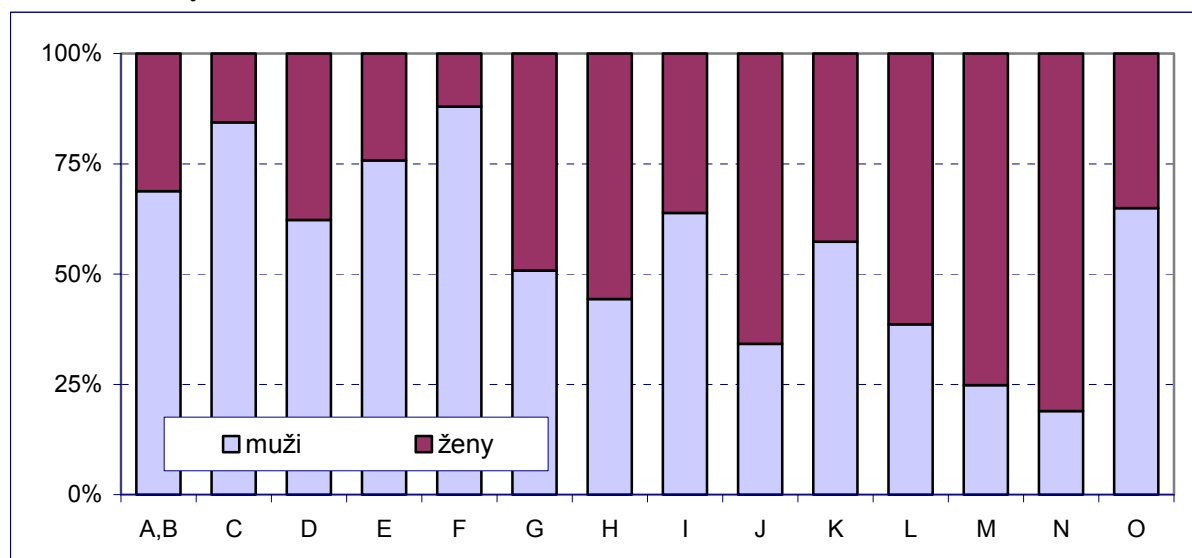
Tabulka č. 9 Struktura zaměstnanosti a mzdy za rok 2003 v třídění podle odvětví (OKEČ) podle výkaznictví ČSÚ a strukturálního výběrového šetření (ISPV)

ODVĚTVÍ	Výkaznictví ČSÚ		Strukturální šetření (ISPV)				
	Počty zaměstnanců	Průměrná mzda (Kč)	Podíly zaměstnanců (%)	Placený čas (h/měs.)	Průměrná mzda (Kč)	Medián mezd (Kč)	Variační koeficient (%)
A-O CELKEM	3224852	16 920	100,00	171.7	19 510	16 707	79.3
A,B Zemědělství, lesní hosp., rybolov	138606	12 041	4.23	181.3	14 423	12 971	49.7
C Těžba nerostných surovin	48572	19 692	1.55	165.3	22 013	19 585	56.5
D Zpracovatelský průmysl	1041396	15 832	34.73	169.7	18 441	15 984	72.9
E Výroba a rozvod elektřiny, plynu, vody	63860	21 217	2.94	166.5	22 144	19 598	59.6
F Stavebnictví	162079	16 852	6.38	177.9	19 576	16 526	76.3
G Obchod a opravy	266611	17 144	7.70	171.8	18 859	14 602	103.7
H Ubytování a stravování	46262	12 405	1.25	172.3	14 391	12 235	78.8
I Doprava, sklad. a spoje	265340	18 281	8.73	171.7	21 675	17 994	80.8
J Finanční zprostředkování	65505	33 223	2.34	170.8	36 608	26 049	109.1
K Činnosti v oblasti nemovitostí a pronájmu, podnikatelské činnosti	198318	18 385	7.01	171.4	22 754	17 942	89.2
L Veřejná správa	300652	19 484	4.67	171.3	20 598	18 922	40.0
M Vzdělávání	293769	15 312	8.17	172.3	18 023	17 760	42.4
N Zdravotní a soc. péče, veterinární činnosti	225912	16 311	7.34	171.8	18 064	16 156	50.7
O Ostatní veřejné, soc. a osobní služby	107968	13 937	2.89	175.9	17 404	15 284	64.5

zdroj: výkaznictví ČSÚ a strukturální šetření, literatura [1] a [9]

Naopak nejnižší mzdy pobírali zaměstnanci v zemědělství, kde podle strukturálního šetření pobíralo jen 10,7% zaměstnanců mzdu vyšší než 20 000 Kč, a také v odvětvích ostatní veřejné, sociální a osobní služby a vzdělávání. Vzdělávání, silně feminizované, má také spolu s veřejnou správou nejnižší míru mzdové diferenciacie – variační koeficient činí pouhých 40,0% pro veřejnou správu a 42,4% pro vzdělávání. S nivelizací souvisí i malé zešíkmení mzdového rozdělení, medián mezd je ve vzdělávání na úrovni 98,5% průměrné mzdy, tedy velmi málo odlišný. Jen 10,0% zaměstnanců tu pobíralo měsíční mzdu vyšší než 25 000 Kč. Také v ubytování a stravování byly vykázány relativně nízké mzdy, avšak je známým faktem, že v tomto odvětví mzdy zúčtované nejsou jediným příjmem za práci, který zaměstnanci pobírají, tedy že často mají z práce další, nezdaněné příjmy ve formě spropitného apod.

Graf č. 8 Podíly mužů a žen v % v odvětvích

zdroj: strukturální šetření, literatura [1]

Další odvětví, které je charakteristické vysokým podílem žen (82,4%, viz graf č.8) a zároveň nízkou úrovní mezd je zdravotnictví, veterinární a sociální činnosti. Průměrná mzda tu byla podle výkaznictví 16 311 Kč a podle výběrového šetření 18 064 Kč, medián mezd činil 16 156 Kč, tj. na úrovni 89,4% průměru; diferenciací mezd zde nebyla nijak výrazná (variační koeficient 50,7%). Nejčastější mzdu mezi 15 a 16 tisíci Kč pobíralo 7,3% zaměstnanců.

Jak již bylo zmíněno, v různých odvětvích je různý poměr mezd mužů a žen. Někde ženy pobírají takřka stejně jako muži, jinde jsou rozdíly velmi markantní. To nesouvisí ani tolik s počty mužů a žen v těchto odvětvích (graf č.8), jako především se strukturou jejich pracovních míst. Např. ve zdravotnictví ženy značně dominují mezi středním zdravotnickým personálem, naopak mezi lékaři nalezneme žen méně než polovinu, je potom jisté, že jejich mzda bude v průměru nižší. Navíc průměrný počet placených hodin za měsíc zde mají ženy 170,0 h/měs., ale muži mají 179,7 h/měs., stěží tu lze potom hovořit o mzdové diskriminaci. Obdobné principy bychom mohli nalézt i v dalších odvětvích. Obecně ženy méně zastávají vedoucí, vysoce placená pracovní místa, mají potom ve všech odvětvích mzdy nivelizovanější a rozdělení méně zešikmené než muži, takže srovnání podle průměrných mezd vychází méně příznivé než podle mediánů.

Mzdy podle dalších podnikových hledisek

(literatura: [1] tab. A2, A6, A7, A13; [10])

Věnujme se dalším charakteristikám podniků, kde zaměstnanci pracují (přičemž slovem podnik rozumíme také státní, komunální či další organizace). K tomu je nutné opětovně podotknout, že podnikové hledisko není prioritou Informačního systému o průměrném výděлку jakožto datového zdroje. Je to z toho důvodu, že běžné podnikové výkaznictví ČSÚ sleduje mzdy podle všech důležitých třídění - podle velikosti podniku, jeho typu hospodaření, podle odvětví a podle krajů i okresů - a publikuje tato data každé čtvrtletí; takové výsledky jsou přesnější než výsledky výběrového šetření. Výběrové šetření nám ale nabízí některé dodatečné proměnné a především nám umožňuje analyzovat průměrné mzdy v těchto třídění navíc podle jiných faktorů, týkajících se zaměstnanců, např. pohlaví, a sledovat variabilitu mezd, což uvedené podnikové výkaznictví neumožňuje.

Nejen mzdová úroveň ale i distribuce mezd se výrazně lišila ve škále podle **velikosti podniku**.

V malých a středních podnicích byly mzdy značně nižší než ve velkých. U malých podniků, tj. v kategorii 10-49 zaměstnanců, byl medián mezd 16 047 Kč a průměrná mzda 18 775 Kč; u středních podniků, tj. v kategorii 50-249 zaměstnanců, byl medián mezd jen 15 675 Kč a průměrná mzda 18 633 Kč, byla tu také zjištěna nejvyšší mzdová variabilita (variační koeficient 86%).

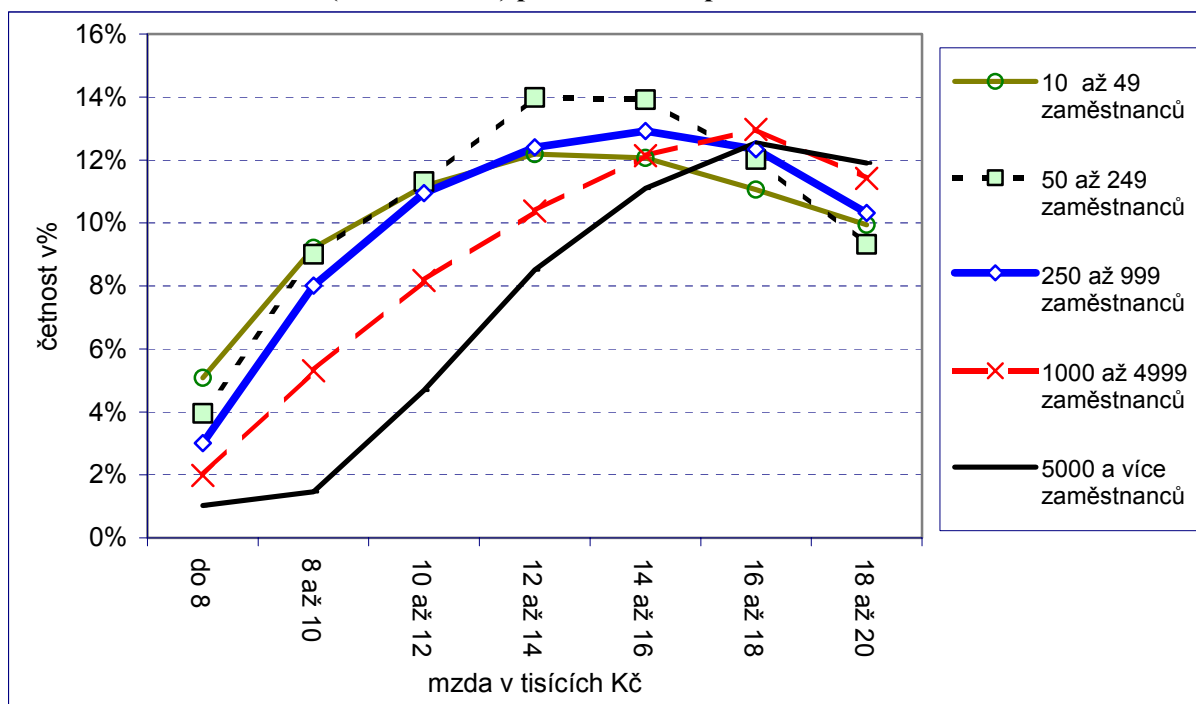
Ve velkých podnicích byly mzdy vyšší a stoupaly s velikostí, v kategorii 250-999 zaměstnanců byl medián mezd 16 417 Kč a průměrná mzda 19 271 Kč; v kategorii 1000-4999 zaměstnanců byl již medián mezd 17 850 Kč a průměrná mzda 20 751 Kč. V kategorii obřích podniků s 5000 a více zaměstnanci byl medián mezd 19 797 Kč a průměrná mzda 22 057 Kč, zde byla také nejmenší mzdová variabilita (variační koeficient 69%).

Z hlediska odměňování mužů a žen nemají rozdíly výraznou tendenci, největší nepoměr mezi mzdou mužů a žen nalezneme v kategorii 250-999 zaměstnanců – ženy zde pobírají 75,4% mzdy mužů (podle mediánů). Nejmenší disparita je u nejmenších podniků, zde berou ženy 87,6% mediánové mzdy mužů.

Pokud jde o distribuci mezd, v nejmenších podnicích byl největší podíl nejhůře placených zaměstnanců, konkrétně byl podíl zaměstnanců se mzdou nižší než 8 000 Kč u malých podniků 5%, u středních podniků činil 4%. V kategorii 250-999 zaměstnanců byl tento podíl 3%, v kategorii 1000-4999 zaměstnanců byl již jen 2% a u největších podniků činil 1% (více viz graf č.9).

Pohlédneme-li naopak na nejlépe placené zaměstnance, nejsou rozdíly až tak výrazné. Podíl zaměstnanců se mzdou vyšší než 30 000 Kč byl nejvyšší v kategorii 1000-4999 zaměstnanců (11%), poté v největších podnicích (8%). V kategorii 250-999 zaměstnanců byl tento podíl 6%, ve středních podnicích 5% a u malých podniků 6%. U malých a středních podniků byly nejčastější mzdy mezi 12 a 16 tisíci korun, v podnicích s 250-4999 zaměstnanci mezi 14 a 16 tisíci korun a u největších podniků pobírali zaměstnanci nejčastěji mzdu 16-18 tisíc Kč.

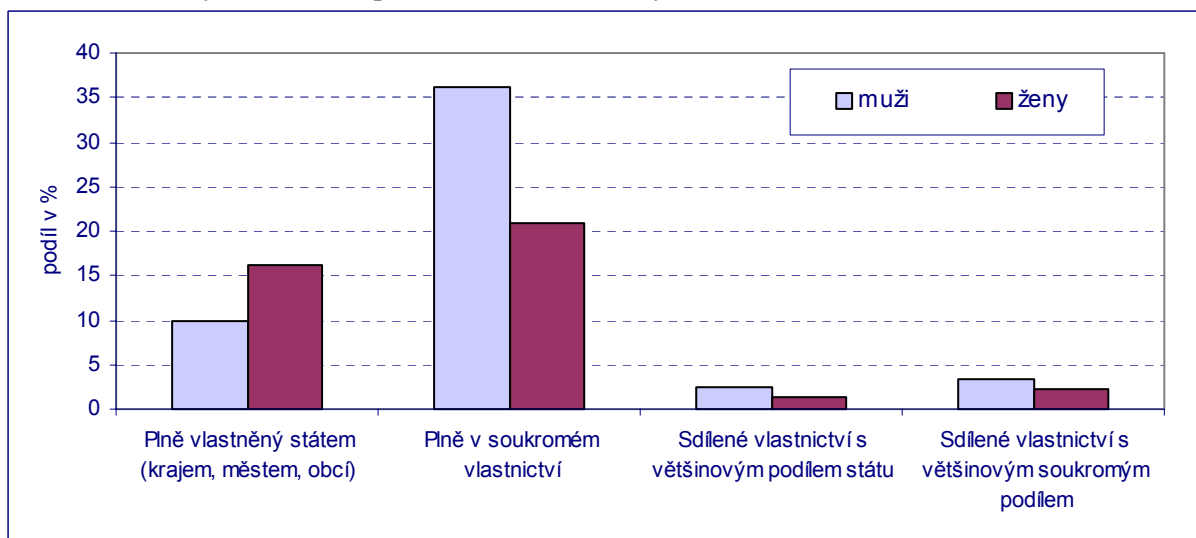
Graf č. 9 Rozdělení mezd (do 20 000 Kč) podle velikosti podniku

zdroj: strukturální šetření, literatura [1]

Ve výběrovém šetření byly za rok 2003 použity některé další podnikové proměnné. Jednou ze zajímavých jsou jistě údaje tříděné podle toho, kdo v podniku drží **finanční kontrolu**. Jistým překvapením se může zdát, že z pohledu prostředního zaměstnance jsou vyšší mzdy v podnicích vlastněných čistě státem (medián mezd 17 574 Kč) než plně v soukromých rukou (15 975 Kč). Průměrné mzdy však nabízejí opačný pohled – soukromé podniky se mzdou 19 427 Kč jsou nad státními, kde je průměrná mzda jen 18 695 Kč. To může být způsobeno pouze zcela odlišným rozdělením mezd – a opravdu: variační koeficient u soukromých podniků (88,1%) je téměř dvojnásobný než v státním vlastnictví (47,5%). Aritmetický průměr v soukromých podnicích je „tažen“ vzhůru velmi vysokými výdělky několika zaměstnanců, zatímco ve státních (či municipálních) podnicích či organizacích panuje spíše nivelizace mezd.

Graf č. 10 Podíly mužů a žen podle finanční kontroly

zdroj: strukturální šetření, literatura [1]

Více než devět procent zaměstnanců zaměstnávají podniky, kde je vlastnictví sdílené mezi státem a soukromým sektorem, přičemž rozlišíme případy, kdy převažuje ten či onen. Nejvyšší mzdy vůbec jsou v podnicích, kde je sdílené vlastnictví s většinovým podílem státu (medián mezd 20 165 Kč); v podnicích, kde převládá vlastnictví soukromé, je mzda prostředního zaměstnance jen 17 165 Kč. Také v tomto případě je diferenciací mezd vyšší v podnicích s převahou soukromého vlastnictví a aritmetický průměr je tu více vychýlen než v podnicích s dominancí státu.

Mimo mzdových úrovní je dobré povšimnout si také struktury zaměstnanosti podle finanční kontroly, zejména podílů mužů a žen (viz graf č. 10). Bez ohledu na to, že tato proměnná nebyla zjištěna u téměř 8% zaměstnanců, je jednoznačné, že zastoupení mužů a žen se v těchto kategoriích značně liší – muži výrazně dominují v soukromých podnicích, ženy preferují státní (či municipální) organizace.

Další užitečnou proměnnou je údaj o tom, zda je v podniku uplatňován nějaký druh **kolektivní smlouvy**. Pozitivní odpověď byla zjištěna u 49,4% zaměstnanců, tj. téměř polovina, negativní odpověď byla jen u 7,1%, zbylé záznamy byly bohužel bez odpovědi (tzv. non-response). I z těchto výsledků je však patrné, že kolektivní smlouva znamená pro zaměstnance výhodu: medián mezd pro zaměstnance pod kolektivní smlouvou činil 17 100 Kč (průměrné mzda 19 374 Kč), pro zaměstnance v podnicích bez kolektivní smlouvy jen 15 263 Kč (průměrné mzda 19 099 Kč); zaměstnanci bez odpovědi měli medián mezd 16 421 Kč (průměrné mzda 19 731 Kč).

Druhé zajímavé srovnání nám nabízí údaje o odpracovaném čase: zaměstnanci s kolektivní smlouvou měli – při svých vyšších výdělích - v průměru 170,7 h/měs., zatímco zaměstnanci bez kolektivní smlouvy 173,6 h/měs., tedy o 3,6 hodiny více. Zaměstnanci bez odpovědi měli průměrný placený čas 172,5 h/měs.

Mzdy podle dosaženého stupně vzdělání zaměstnance

(literatura: [1] tab. A4, A15, A18; [10])

Mezi nejdůležitější charakteristiky zaměstnanců patří – vyjma pohlaví – stupeň dosaženého vzdělání a věk.

Dosažená úroveň vzdělání má na výši mzdy zaměstnance jeden z nejvýznamnějších vlivů, což lze demonstrovat nejprve několika základními charakteristikami: průměrná hrubá měsíční mzda za rok 2003 u zaměstnanců se základním (i nedokončeným) vzděláním byla 12 786 Kč, zaměstnanci se středním vzděláním bez maturity dosáhli průměrné mzdy 15 242 Kč, zaměstnanci s úplným středním vzděláním s maturitou pobírali průměrně 19 909 Kč. Mzda zaměstnanců s vyšším odborným, resp. bakalářským studiem činila v průměru 21 548 Kč a u zaměstnanců s vysokoškolským vzděláním byla 33 678 Kč. To znamená, že zaměstnanci s maturitou pobírali v průměru zhruba o polovinu více než zaměstnanci se základní školou a zaměstnanci s vysokou školou dokonce o 69% více než maturanti. Je však třeba nezapomenout ono slůvko v průměru!

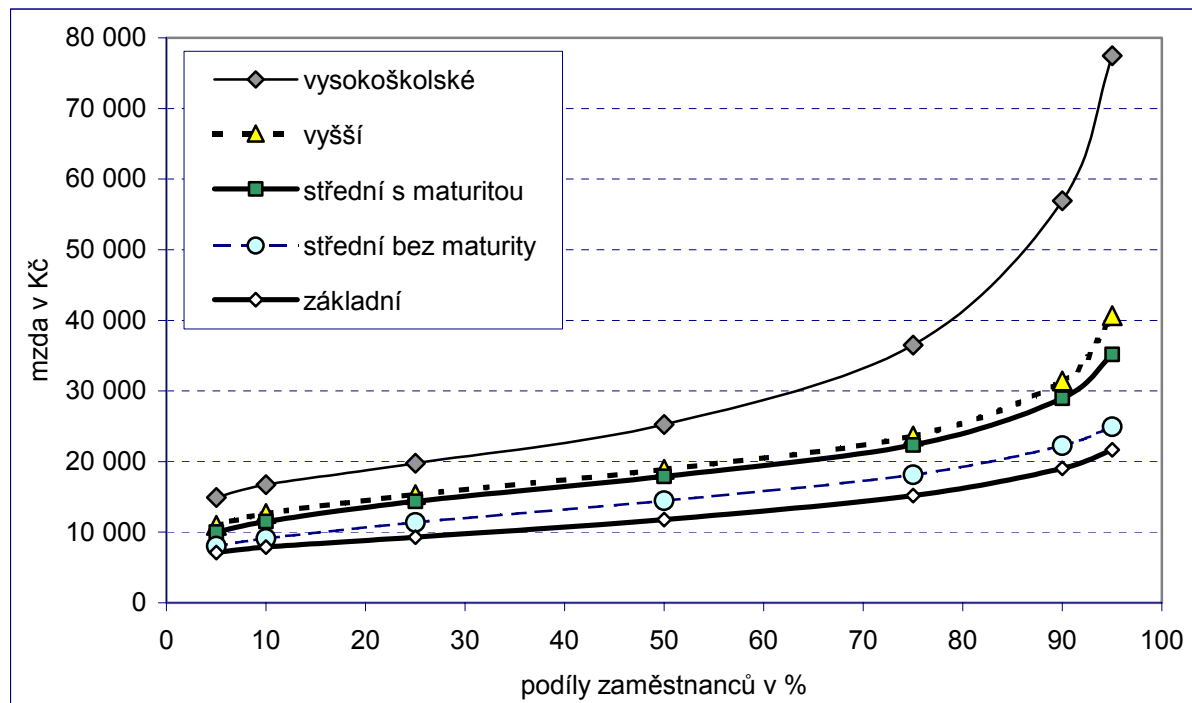
Je nutné dodat, že se vzrůstajícím stupněm vzdělání také rapidně stoupá mzdová variabilita a zešíkmení rozdělení mezd, takže obraz vytvořený pouze aritmetickými průměry není příliš důvěryhodný. Podíváme-li se na mzdy z hlediska mediánů, dojdeme k poněkud jinému obrázku - např., že vysokoškolák pobírá jen o 41% více než zaměstnanec s maturitou.

Podívejme se detailně v grafu č. 11 na proporce v rozdělení mezd podle důležitých kvantilů. Třebaže se ukazuje, že pořadí je zachováno ve všech percentilech, rozdíly ve mzdách nejhůře placených zaměstnanců jsou podle úrovně vzdělání minimální, u nejlépe placených jsou obrovské. Na pětiprocentním percentilu je mzda vysokoškoláka zhruba dvojnásobná proti zaměstnanci se základním vzděláním a u prostředních zaměstnanců (medián neboli 50%ní percentil) je vyšší 2,1krát, zatímco na 95%ním percentilu je vyšší 3,6krát.

Je dobré si také povšimnout, že mzda nejhůře placeného vysokoškoláka (14 898 Kč na P5) je značně nižší než mzda nejlépe placeného zaměstnance s základní školou (21 674 Kč na P95). Znamená to, že vyšší vzdělání nemusí automaticky znamenat vyšší mzdu. Přesto je stupeň vzdělání faktorem, který mzdu ovlivňuje nejvyšší měrou.

Ze zaměstnanců se ZŠ mzdu nižší než 8 000 Kč pobíralo 10,9%, u zaměstnanců s maturitou to bylo 1,3%, ale jen 0,1% mezi vysokoškolsky vzdělanými. Naopak mzdy vyšší než 30 000 Kč nalezneme pouze u 0,5% zaměstnanců se ZŠ, u 8,8% zaměstnanců s maturitou a mezi vysokoškolsky vzdělanými zaměstnanci jich bylo 37,2%.

Graf č. 11 Distribuce mezd podle dosaženého vzdělání (v percentilech)

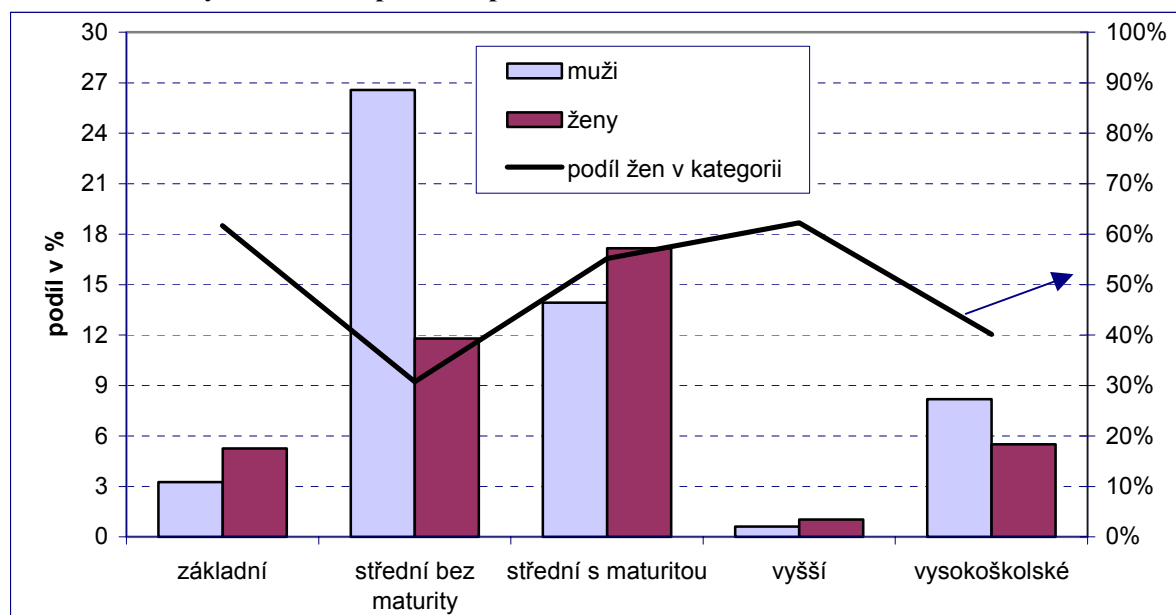
zdroj: strukturální šetření, literatura [1]

U zaměstnanců se základním vzděláním jsou mzdy spíše nivelizované (variační koeficient 38,1%), více než dvě třetiny pobíraly mzdu mezi 8 a 16 tisíc Kč, nejčastější mzdy byly od 8 do 10 tisíc Kč, pobíralo je cca 21,6% zaměstnanců. U zaměstnanců se středním vzděláním bez maturity mělo 59% mzdu od 10 do 18 tisíc Kč, nejčastější mzda byla 12-14 tisíc Kč, tu pobíralo 16,4%. U zaměstnanců s maturitou jsou mzdy již více rozptýlené (variační koeficient 60%), cca 41% pobíralo mzdy od 14 do 20 tisíc Kč, nejčastější mzdy byly od 16 do 18 tisíc Kč, ty pobíralo cca 14,4%. U vysokoškoláků jsou mzdy nejvíce rozptýlené (variační koeficient 90%), necelá polovina měla mzdu do 25 tisíc Kč, nejčastější byla od 20 do 25 tisíc Kč, tu pobíralo zhruba 23% zaměstnanců.

Více se vliv vzdělání projevuje u mužů než u žen, což souvisí zejména s všeobecně vyšší variabilitou mezd u mužů. Jestliže muži s vysokou školou dosahují zhruba 2,59-násobku průměrné mzdy zaměstnance se základním vzděláním, u žen je tento násobek pouze 2,25. Pro mediánové hodnoty jde o násobky 2,07 u mužů a 2,01 u žen, tedy podstatně menší rozdíl, přesto však významný.

Velmi zajímavé srovnání přináší údaje o průměrné placené době u mužů a žen – u mužů, kteří všeobecně mají vyšší průměrný počet placených hodin za měsíc, je trend k poklesu počtu placené doby se stoupajícím vzděláním – zaměstnanci se základním vzděláním mají v průměru 174,8 h/měs., ti bez maturity 175,2 h/měs., ale zaměstnanci s maturitou pouze 171,6 h/měs. a vysokoškoláci jen 171,5 h/měs. U žen je tento trend opačný. Zaměstnankyně se ZŠ mají 168,3 h/měs., ty s maturitou 168,7 h/měs., ale vysokoškolačky 172,7 h/měs., což je více než vysokoškoláci muži! Zobrazuje to patrně jednak odlišnou strukturu pracovních míst mužů a žen, ale možná i odlišné koncepty přístupu k zaměstnání u mužů a žen podle vzdělání a také odlišný model rodiny u různých vrstev společnosti. Ženy s vyššími stupni vzdělání se více věnují své práci, budování kariéry, dokonce více než muži, zatímco ženy méně vzdělané realizují své potřeby více v rodině, pečují o děti, a budování kariéry přenechávají manželům.

Graf č. 12 Podíly mužů a žen podle stupňů vzdělání

zdroj: strukturální šetření 2003, literatura [1]

Velmi důležité je také povšimnout si odlišné struktury vzdělanosti u obou pohlaví (viz graf č. 12). Je patrné, že zatímco nejčastěji uváděným vzděláním u žen je střední s maturitou (38,7% všech žen) a v této kategorii dominují (s 55%); u mužů je nejčastěji uváděné vzdělání střední odborné učiliště bez maturity (47,7% všech mužů); ženy také – téměř dvoutřetinově – dominují v kategorii vyšší odborné resp. bakalářské vzdělání. Zdálo by se tak, ženy mají všeobecně vyšší stupeň vzdělání. Muži však na druhou stranu převažují mezi vysokoškoláky a ženy mezi zaměstnanci se základním vzděláním.

Mzdy podle věku a délky praxe zaměstnance

(literatura: [1] tab. A3, A8, A9, A14, A17; [10])

Výběrové šetření mezd zaměstnanců za rok 2003 ukázalo, že také věk je jedním z důležitých faktorů, který se promítá do výše mzdy zaměstnance, i když jeho vliv v posledním období slábne.

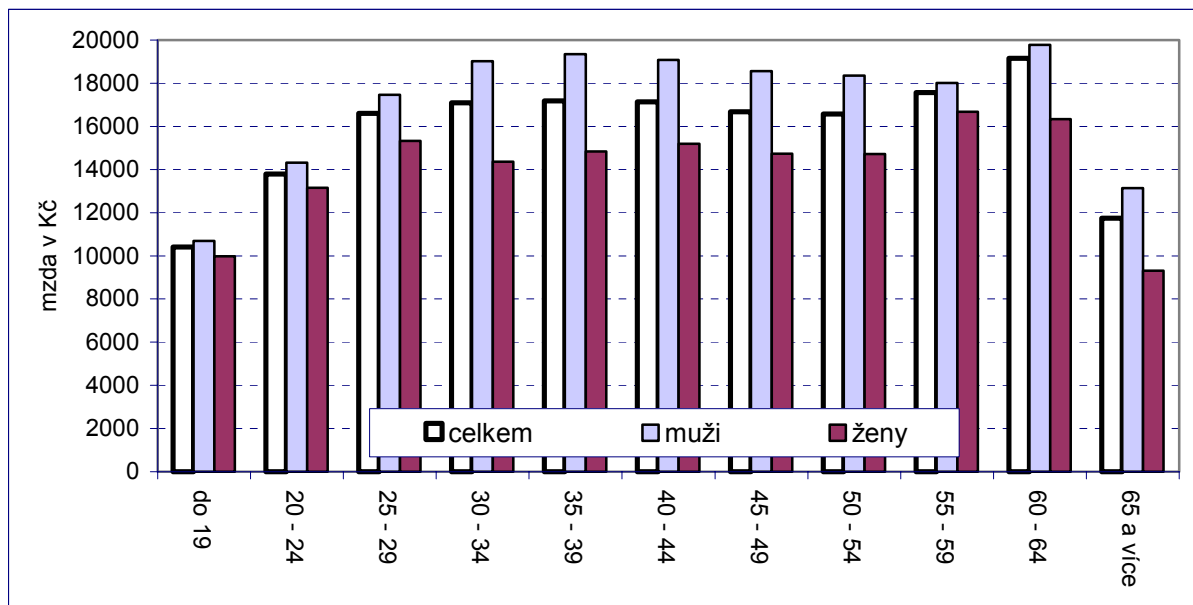
Jak si můžeme ověřit na grafu č. 13, obecně platí, že nejnížší mzdy pobírají zaměstnanci na počátku své pracovní kariéry, pro další věkové skupiny mzda prudce stoupá, postupně se mzdy stabilizují a mírně klesají. Pracující starobní důchodci již mají mzdu značně nižší, téměř srovnatelnou s nejmladší kategorií. Avšak nejvyšších hodnot dosahují mzdy pro kategorii zaměstnanců ve věku 60 až 64 let u mužů a 55 až 59 let u žen, tedy na přelomu důchodového věku.

Tento fakt není snad způsoben tím, že by na srovnatelném místě nejstarší zaměstnanci pobírali významně vyšší plat, za těmito čísly se skrývá odlišná struktura zaměstnanosti v jednotlivých kategoriích a některé rozdíly v průměrných mzdách lze vysvětlit těmito faktory. Především je to způsobeno tím, že v nejstarší kategorii již chybí velká část zaměstnanců z předchozích kategorií s nižší mzdou (viz graf č. 14), zůstávají zde více kvalifikovaní zaměstnanci, jejich pracovní kariéra zpravidla trvá déle, a - neboť ženy odcházejí do důchodu dříve - zůstávají také více muži, obecně lépe placeni. To znamená, že prostřední zaměstnanec u starší kategorie je značně odlišný od mladšího - co do kvalifikovanosti a dalších charakteristik - a tím i co do výše mzdy.

Povšimněme si např., že ve věku od 40 do 54 let tvoří ženy cca polovinu zaměstnanců, zatímco v kategoriích nad 55 let již jen zhruba čtvrtinu. V mladším věku je mezi zaměstnanci také méně žen, ale to je především z důvodů mateřských a rodičovských povinností.

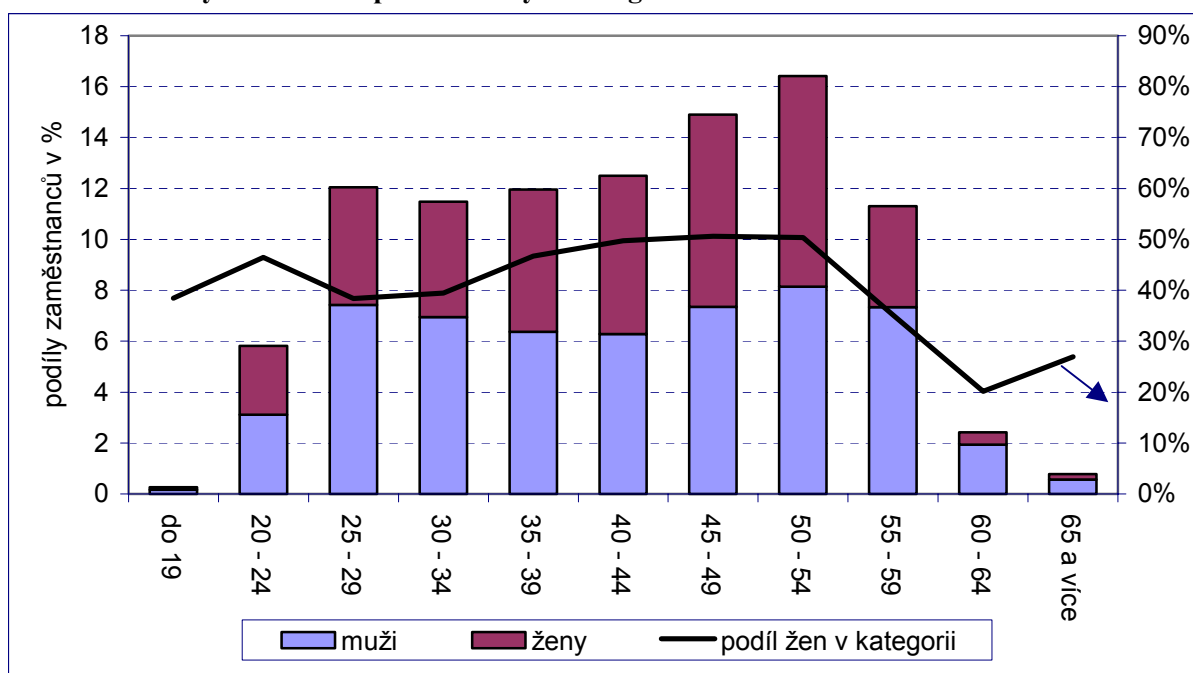
Rozdíly mezi mzdou mužů a žen jsou nejnížší u nejmladších kategorií a postupně se s věkem prohlubují, přičemž na přelomovou kategorii při odchodu do důchodu působí výše popsany strukturální efekt.

Graf č.13 Mediány mezd mužů a žen podle věkových kategorií

zdroj: strukturální šetření 2003, literatura [1]

Graf č. 14 Podíly mužů a žen podle věkových kategorií

zdroj: strukturální šetření 2003, literatura [1]

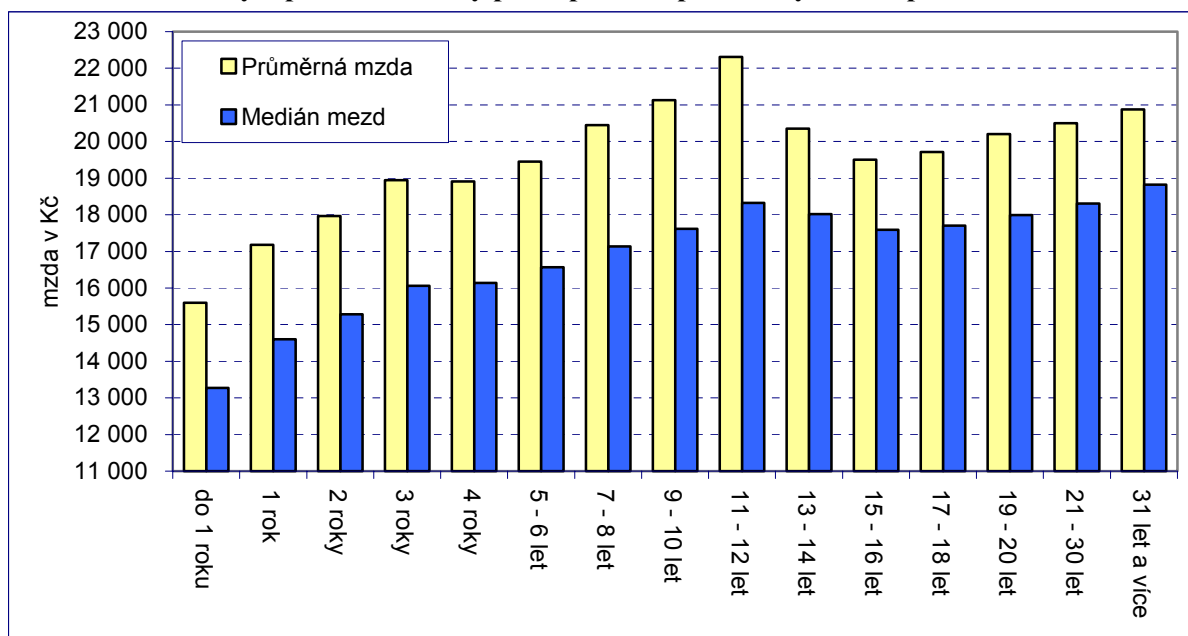
Celkově jsou z hlediska diferenciací mezd mezi věkovými kategoriemi značné rozdíly. Nejmenší variační koeficient nalezneme u nejmladší kategorie do 19 let (28,8%), spolu s úrovní mzdy stoupá a v kategorii 35-39 let je lokální maximum (91,4%), potom variabilita klesá. Největší rozdíly ve mzdách však byly u nejstarších zaměstnanců ve věku 65 let a více, tedy většinou starobních důchodců, variační koeficient činí 93,2%.

Ve výběrovém šetření za rok 2003 se zkoumal také **počet let zaměstnání v podniku**, neboť doba zaměstnání u zaměstnavatele je také důležitým faktorem ovlivňujícím výši odměny za práci.

Ukázalo se, že tento vliv není jednoznačný, tedy že neplatí zcela, že by průměrné mzdy pravidelně stoupaly s počtem let v podniku. Takový vývoj lze jasně nalézt pro prvních 12 let praxe s tím, že nejrychleji mzdy rostly na počátku, tedy v prvních 2-3 letech. Nejvyšší mzdy pak měli zaměstnanci s

počtem 11 – 12 let. Pro kategorii zaměstnanců s 13-16 lety byly však mzdy značně nižší, srovnatelné spíše s kategorií 5-6 let (viz graf č. 15). Po tomto „skoku“ znovu mzdy počínají růst spolu s rostoucím počtem let. Zlom trendu je výrazný v podstatě pro všechny výdělkové úrovně, ale nejvíce u nejvyšších mezd: mzdu nad 30 000 Kč pobíralo 13,7% zaměstnanců s dobou zaměstnání 11-12 let, ale již jen 8,5% z kategorie 15-16 let.

Graf. č. 15 Mediány a průměrné mzdy podle počtu odpracovaných let v podniku

zdroj: strukturální šetření 2003, literatura [1]

Podstatné je také srovnání počtu zaměstnanců v jednotlivých kategoriích. Nejčastěji uváděným počtem let je do 2 let (15,1% zaměstnanců), poté se podíl zaměstnanců postupně snižuje, dobu zaměstnání v podniku delší než 3 let má jen zhruba čtvrtina zaměstnanců. Muži mají poněkud vyšší fluktuaci než ženy.

Ukazuje se zde, jak silný moment pro trh práce představovala změna režimu v roce 1989. Mnoho zaměstnanců po tomto roce změnilo zaměstnání, často se rekvalifikovalo, vznikla nová ekonomika a nový trh práce se zákonitostmi odlišnými od toho starého, včetně vyšší mzdové úrovně.

Mzdy podle křížových srovnání

(literatura [1] tab. C2-C10; [10])

Pro křížová srovnání vlivů různých faktorů můžeme využít pouze údaje o vzorku šetření, tj. nedopočtené výsledky, neboť údaje jsou pro dopočty příliš podrobné a chybí spolehlivá opora.

Z této analýzy např. vyplývá, že v různých věkových kategoriích je různá struktura zaměstnanosti v třídění podle dosaženého vzdělání zaměstnance a liší se také jejich mzdy. Je pochopitelné, že v nejmladších kategoriích nefigurují zaměstnanci s vysokoškolskými tituly - ti se objevují na trhu práce až po dokončení studia, pracují však v průměru déle než zaměstnanci s nižším stupněm dosaženého vzdělání a tak ve věku 65 let a více jsou zaměstnanci s vysokoškolským studiem již zastoupeni více než třeba středoškoláci s maturitou, konkrétně představují více než 32% v této kategorii, pro věk 60-64 let představují vysokoškoláci čtvrtinu zaměstnanců této kategorie, zatímco v mladších kategoriích je to 10-14%. (Tento fakt pochopitelně ovlivňuje výpočet průměrné mzdy ve věkových kategoriích.)

U vyšších stupňů vzdělání rostou mzdy s věkem rychleji. Pokud pomineme drobný nárůst na počátku pracovní kariéry, je u zaměstnanců s nižšími stupni vzdělání spíše trend k poklesu mzdy s přibývajícím věkem - u zaměstnanců se ZŠ je nejvyšší průměrná mzda u kategorie 30-34 let. U zaměstnanců s maturitou dochází v souvislosti s vyšším věkem k nárůstu průměrných mezd.

U zaměstnanců s vysokou školou je nárůst v prvních desíti letech kariéry již velmi výrazný, nejvyšší průměrnou mzdu najdeme u kategorie 35-39 let, ale mzda potom příliš neklesá.

Jako model je možné uvést průměrné mzdy zaměstnanců se základním, středním s maturitou a vysokoškolským vzděláním podle věkových kategorií (viz tabulka č. 10).

Tab. č. 10 Počty zaměstnanců ve vzorku šetření a průměrné hrubé měsíční mzdy podle věku ve vybraných kategoriích vzdělání

věk	Počty zaměstnanců			Průměrná hrubá mzda		
	základní a nedokončené	střední s maturitou	vysokoškolské	základní a nedokončené	střední s maturitou	vysokoškolské
do 19 let	544	500	-	10 315	12 290	-
od 20 do 24 let	3 698	29 911	933	12 741	15 964	18 149
od 25 do 29 let	6 485	47 545	15 949	14 688	19 827	27 778
od 30 do 34 let	5 740	43 003	15 880	15 197	20 644	38 760
od 35 do 39 let	7 773	45 011	16 825	14 697	20 336	40 608
od 40 do 44 let	9 652	40 971	17 417	13 946	20 450	38 645
od 45 do 49 let	20 145	41 441	18 163	13 592	20 961	39 001
od 50 do 54 let	26 442	47 585	16 557	13 685	21 286	39 413
od 55 do 59 let	11 477	34 667	13 179	14 274	22 090	37 718
od 60 do 64 let	2 140	5 957	5 509	13 084	23 547	39 005
od 65 a více let	1 017	1 087	1 752	9 510	16 951	31 991

zdroj: strukturální šetření 2003, literatura [1]

Úroveň mezd podle věku i vzdělání se však liší i v jednotlivých odvětvích a také se významně v odvětvovém třídění liší struktura zaměstnanosti podle věku a vzdělání, která mzdy podstatně ovlivňuje, neboť všechny tyto faktory jsou určitým způsobem korelované. V následujících odstavcích si shrňme nejdůležitější zjištění, která mohou být dobrým podkladem pro objasnění některých jevů v současné struktuře pracovních míst a jejich obsazování.

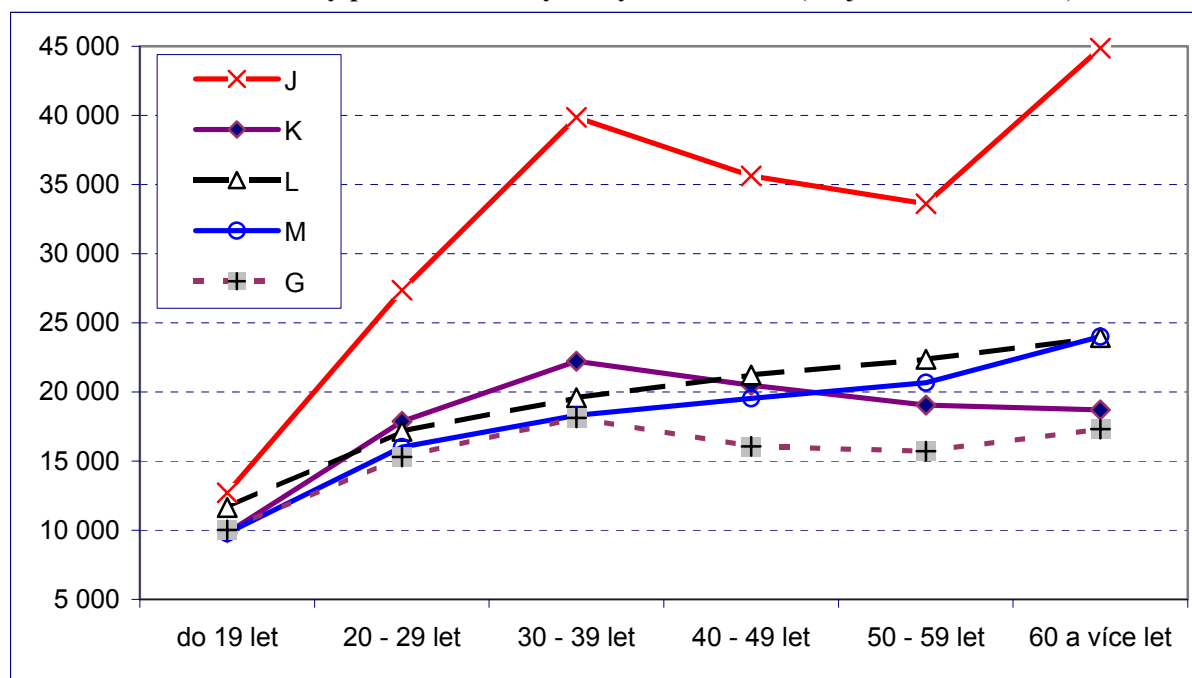
Pokud jde o vliv věku, v některých odvětvích je vyšší věk výhodou, v jiných nevýhodou. Např. ve vzdělávání či veřejné správě mzdy rostou setrvale až k nejstarším kategoriím, viz graf č. 16. Budeme-li srovnávat nárůst průměrné mzdy mezi kategorií zaměstnanců ve věku 20-29 let a věku 50-59 let, zjistíme, že nejvyšší nárůst je v odvětvích veřejná správa L (nárůst 30%) a vzdělávání M (29%), kde je zároveň také nejvyšší průměrný věk zaměstnanců (45,8 let).

V jiných odvětvích se vývoj průměrných mezd zastaví u středního věku a poté průměrné mzdy již klesají. Např. v nemovitostech, službách pro podniky, výzkumu a vývoji (K), v pohostinství (H) nebo v obchodě a opravách (G) jsou nejvyšší mzdy již u kategorie 30-39 let, v finanční zprostředkování (J), ale také v průmyslu (C-E), jsou nejvyšší průměrné mzdy v nejstarší kategorii (jde o výše popsaný strukturální efekt související s odchodem méně placených zaměstnanců dříve do důchodu), ale i zde je průměrná mzda v kategorii 30-39 let vyšší než např. v kategorii 40-49 let. V nejmladší kategorii do 19 let jsou mzdy velmi nízké ve všech odvětvích.

Tento rozdílný stav je zřejmě dán tím, že v odvětvích vystavených tržní konkurenci je výše mzdy zaměstnance určena zejména jeho pracovním výkonem, zatímco v odvětvích s dominancí státu určuje výši platu hlavní měrou státem diktovaná platová tabulka založená na délce praxe a nikoli na schopnostech a pracovním nasazení zaměstnance.

Tímto faktem je významně ovlivňován trh práce – mladí a kvalifikovaní zaměstnanci preferují pracovní místa v tržním sektoru, kde mohou očekávat podstatně vyšší mzdu (např. pro kategorii 20-29 let byla průměrná mzda v finanční zprostředkování 27 360 Kč, v dopravě, skladování a spojích 20 095 Kč) než např. ve veřejné správě (17 151 Kč) či vzdělávání (16 021 Kč). Naopak starší zaměstnanci upřednostňují odvětví se státní dominancí, kde i při setrvání na stejném pracovním místě plat roste v závislosti na věku. Státní platový systém tedy v těchto odvětvích jistým způsobem konzervuje věkovou strukturu a její zastarávání a brání generační obměně.

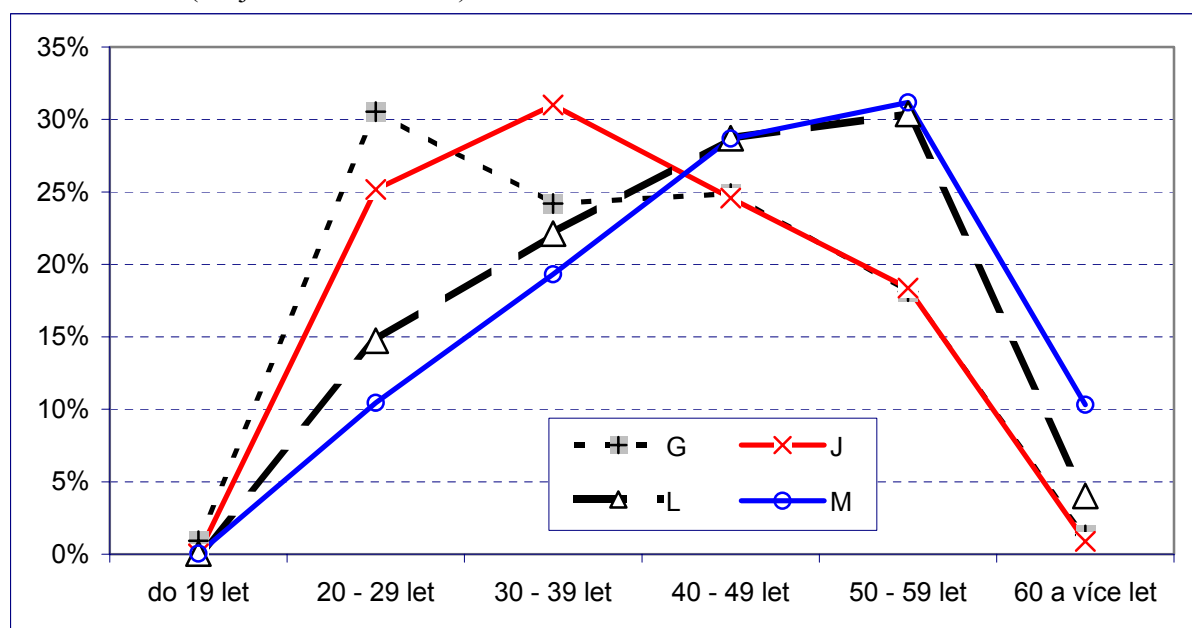
Graf č. 16 Průměrné mzdy podle věku ve vybraných odvětvích (údaje o vzorku šetření)

zdroj: strukturální šetření 2003, literatura [1]

Výsledky strukturálního šetření ukazují, že v některých odvětvích proto převládají mladší zaměstnanci, v jiných dominují spíše starší ročníky. Typickým příkladem druhého je pochopitelně vzdělávání, kde 70% zaměstnanců je starších 40 let a dokonce více než desetinu zaměstnanosti tvoří lidé, kterým je 60 a více let, viz graf č. 17. Další odvětví se spíše staršími zaměstnanci jsou veřejná správa, kde podíl zaměstnanců mladších 30 let je jen 15% (a průměrný věk 43,3 let), a pak také zemědělství a lesnictví, kde je mladých do 30 let pouze 11,2% (a průměrný věk 44,8 let).

Graf č.17 Podíly zaměstnanců podle věku ve vybraných odvětvích (údaje o vzorku šetření)

zdroj: strukturální šetření 2003, literatura [1]

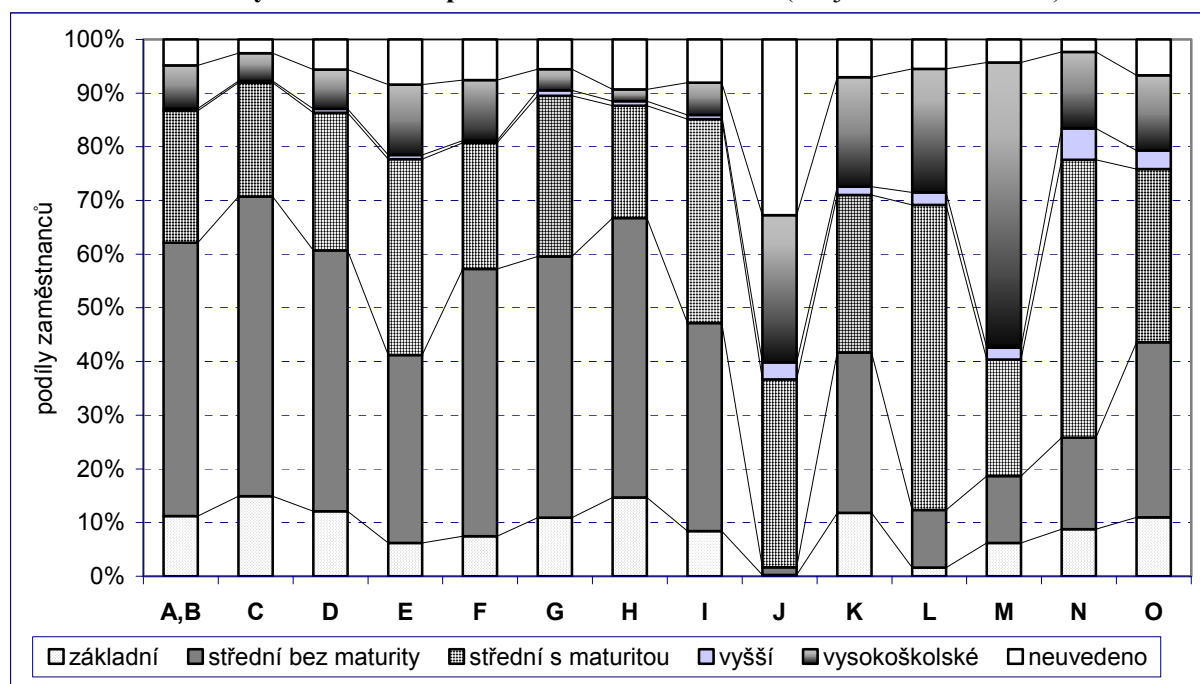
Naopak odvětvím s převažujícími mladými zaměstnanci je např. obchod a opravy, kde 31% zaměstnanců je mladších 30 let a průměrný věk pouze 37,7 let, dále ubytování a stravování (s 27% a

průměrným věkem 39,4 let), a pak pochopitelně finanční zprostředkování, kde čtvrtina zaměstnanců ještě nedovršila 30 let a průměrný věk je 38,4 let.

Je zřejmé, že obecně přichází více mladých lidí do terciárního sektoru než do primárního i sekundárního, tato generační výměna je jistě v souvislosti s celkovou restrukturalizací hospodářství ČR, která probíhá od roku 1989.

V různých odvětvích je různá úroveň struktury vzorku zaměstnanců také pokud se týká vzdělanosti (viz graf č.18). Někde mají vysoký podíl vysoce kvalifikované pracovní síly – např. vysokoškolsky vzdělaní zaměstnanci tvoří nadpoloviční část vzorku ve vzdělávání (53,1%), dále jsou hojně zastoupeni v finanční zprostředkování (27,4%), také ve veřejné správě (23,1%) a nemovitostech, službách pro podniky, výzkumu a vývoji (20,4%), jinde je nalezneme jen sporadicky, např. v obchodu a opravách činí jejich podíl jen 4,0% a v ubytování a stravování jen 2,2%.

Graf č. 18 Podíly zaměstnanců podle vzdělání v odvětvích (údaje o vzorku šetření)

zdroj: strukturální šetření 2003, literatura [1]

Ve zdravotnictví (51,7%) a ve veřejné správě (56,8%) zcela převládají zaměstnanci s maturitou. V jiných odvětvích mají naopak převahu zaměstnanci se středním vzděláním bez maturity, zejména v ubytování a stravování (52,0%). Také ve stavebnictví a v obchodě a opravách a v průmyslu se tento podíl blíží polovině. Podíl zaměstnanců se ZŠ byl největší v těžbě nerostných surovin (14,9%) a v ubytování a stravování (14,7%). Velká část zaměstnanců ve vzorku (7,1%) neměla, bohužel, stupeň dosaženého vzdělání vůbec uveden, což mohlo podstatně zkreslit proporce vzorku. Nejhorší disciplína byla z tohoto hlediska v finanční zprostředkování, kde 32,7% zaměstnanců nemělo uvedeno žádný kód vzdělání.

Odvětví se však neliší pouze vzdělanostní strukturou zaměstnanosti, ale také odlišnou mzdovou úrovní podle jednotlivých stupňů vzdělání. Zatímco v některých odvětvích je rozdíl mezi mzdou zaměstnanců s různými stupni vzdělání velmi významný, v jiných je vcelku skromný. Značné rozdíly nalezneme zejména v tržních službách, např. v ubytování a stravování, kde vysokoškoláci pobírají průměrně zhruba pětinasobek mzdy zaměstnance se základním vzděláním, nebo v obchodě a opravách, kde je to 4,4násobek. Vyšší rozdíly jsou také v odvětvích nemovitosti a služby pro podniky, doprava, skladování a spoje, a také ve zdravotnictví.

Naopak nejmenší rozdíl mezi průměrnou mzdou zaměstnance s VŠ a ZŠ je ve veřejné správě – pouze 1,9násobek. Malé jsou rozdíly také v zemědělství a lesnictví, v ostatních službách a v těžbě

nerostných surovin. Obecně lze odvodit, že nejvíce záleží na stupni vzdělání zaměstnance v tržních službách.

Velmi se liší závislost mzdy na vzdělání i věku také v různých zaměstnáních. Tím se dostáváme k dalšímu a patrně nejvýznamnějšímu třídění, které bylo použito ve strukturálním šetření mezd zaměstnanců, klasifikaci zaměstnání KZAM. Jí věnujme celý zbytek této publikace.

U nemanuálních a více kvalifikovaných pracovníků jsou nejvyšší průměrné mzdy spíše u nejstarší kategorie (60-64 let), třebaže musíme mít na mysli, že průměrné mzdy jsou zde zkresleny kvůli strukturálnímu efektu popsanému výše, tedy, že zaměstnanci s vyššími mzdami zůstávají v zaměstnání déle. U manuálních pracovníků jsou obecně mzdy nejvyšší u kategorie třicátníků; u pomocných, nekvalifikovaných dělníků dosahují nejvyšších průměrných mezd dokonce zaměstnanci ve věku 20 až 29 a žádný strukturální efekt zde nenalezneme.

Nejen na konci pracovní kariéry jsou údaje o průměrných mzdách podle věku ovlivněny odlišnou strukturou zaměstnanosti v jednotlivých věkových kategoriích. Výběrové šetření potvrzuje fakt, který bylo možné předpokládat: vedoucí a řídicí pracovníci mají podstatně vyšší průměrný věk (44,6 let) než lidé bez rozhodovacích pravomocí, např. provozní pracovníci ve službách a obchodě (39,5 let) nebo nižší administrativní pracovníci (39,8 let); druhý nejvyšší průměrný věk nalezneme u pomocných nekvalifikovaných pracovníků (44,2 let). Mezi vedoucími a řídicími pracovníky je jen cca 8,5% mladších než 30 let, zato 36% je starších než 50 let, u provozních pracovníků ve službách a obchodě jsou tyto podíly zhruba vyrovnané (25,0% a 24,6%).

Spojení vzdělání a věku s faktorem odvětví jak co do struktury zaměstnanosti tak co do rozdílných úrovní průměrných mezd již bylo podrobně popsáno. U faktoru vzdělání můžeme nalézt také silnou spojitost s faktorem zaměstnání, což jistě nepřekvapí, uvědomíme-li si, že je zde silná příčinná vazba mezi vzděláním zaměstnance a jeho zaměstnáním. Pokud jde o vzdělání, vysokoškoláci obsazují místa vedoucích (více muži) a vysoce kvalifikovaných odborných pracovníků, středoškolsky vzdělaní (spíše ženy) se uplatňují v administrativních profesích, muži se středním vzděláním na SOU (bez maturity) jsou nejčastěji zaměstnáni v dělnických profesích a zaměstnanci se ZŠ (více ženy) jsou většinou nekvalifikovaní dělníci.

Vliv vzdělání na výši mzdy je nejvyšší ve vedoucích a řídicích funkcích – vysokoškoláci mají v průměru 2,5násobek mzdy zaměstnance se ZŠ. Výrazný je vliv stupně vzdělání také v náročných zaměstnáních vyžadujících vysokou úroveň odbornosti, ale i v administrativních zaměstnáních. Výrazně méně se projevuje (nebo vůbec) v nekvalifikovaných dělnických profesích (např. u obsluhy strojů) a u různých pomocných zaměstnání (úklid atd.).

Mzdy podle hlavních tříd a tříd klasifikace zaměstnání (KZAM)

(literatura [1] tab. A1, A10, A16, A19-A21, C5-10; [10])

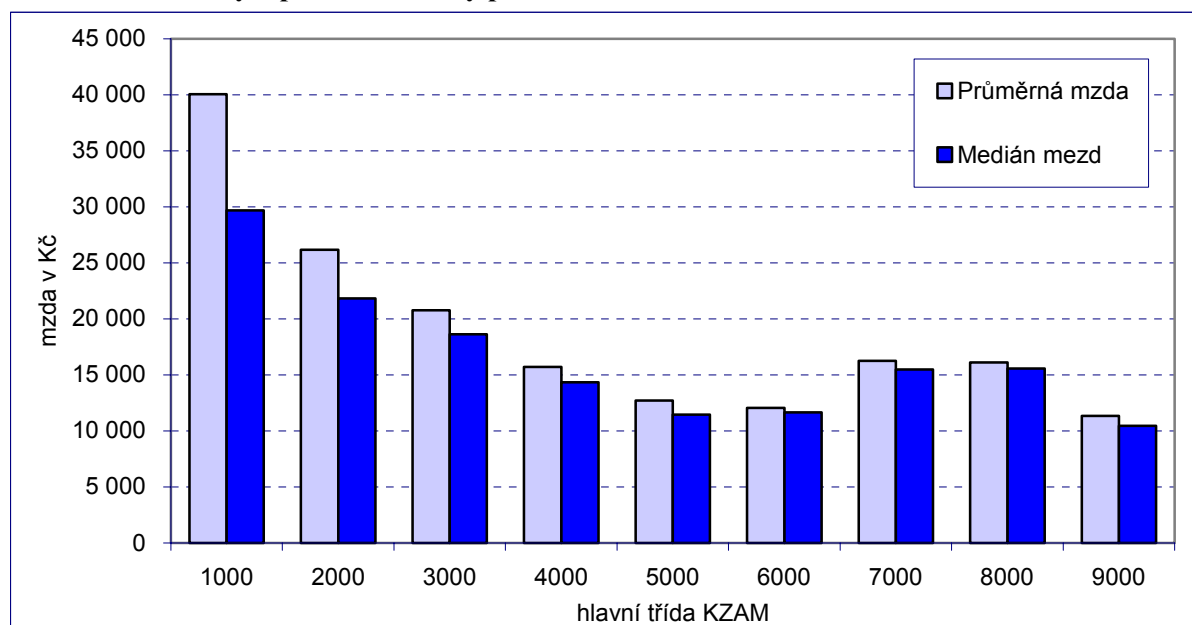
Budeme-li analyzovat hrubé měsíční mzdy v roce 2003 podle devíti hlavních tříd klasifikace zaměstnání (KZAM), a podle podřízených 26 tříd, zjistíme značné rozdíly. Nejvyšších mezd dosahují pochopitelně vedoucí a řídicí pracovníci ve státní správě, vedoucí a ředitelé organizací a výrobních podniků, tedy zaměstnanci v první hlavní třídě klasifikace KZAM, a to jak podle mediánu mezd, tak podle aritmetických průměrů (viz graf č. 19). Naopak nejnižší mzdy nalezneme u pomocných a nekvalifikovaných pracovníků, tedy v poslední, deváté hlavní třídě KZAM. Nízké mzdy však mají také kvalifikovaní dělníci v zemědělství (šestá hlavní třída KZAM) a provozní pracovníci ve službách a obchodě (pátá hlavní třída KZAM).

Věnujme se nyní zaměstnancům v první hlavní třídě klasifikace KZAM, tedy **zákonodárcům, vedoucím a řídicím pracovníkům**, kteří tvoří cca 7% všech zaměstnanců, přičemž muži jsou zde zastoupeni více než dvojnásobně proti ženám. Průměrná hrubá měsíční mzda (40 047 Kč) byla více než dvojnásobkem průměrné měsíční mzdy všech zaměstnanců České republiky (19 510 Kč). Nelze však zapomínat na velmi vysokou variabilitu mezd v této hlavní třídě (variační koeficient 100%) a silné zešíkmení mzdového rozdělení, které vede k tomu, že mzda prostředního zaměstnance (medián) byla pouze na úrovni 74,1% onoho průměru, činila tedy 29 678 Kč.

Rozptýlení mezd bylo v první hlavní třídě KZAM skutečně mimořádné, 90% hodnot sahalo od 11 818 Kč na pátém percentilu po 101 067 Kč na 95.percentilu, přičemž si musíme uvědomit, že zbývajících horních pět procent zaměstnanců mělo mzdy ještě několikanásobně vyšší, včetně

milionových částek v individuálních případech. Zhruba 5,3% zaměstnanců pobíralo mzdu nižší než 12 000 Kč a bezmála polovina (49,2%) měla více než 30 000 Kč. Velmi záleželo na stupni dosaženého vzdělání.

Graf č. 19 Mediány a průměrné mzdy podle hlavních tříd KZAM

zdroj: strukturální šetření 2003, literatura [1]

Podle odvětví na tom byli vedoucí a řídící pracovníci nejlépe v finančním zprostředkování (průměrná mzda 78 357 Kč na vzorku šetření), následováni odvětvími stavebnictví (59 351 Kč) a těžba nerostných surovin (57 062 Kč); naopak nejhůře v obchodě a opravách (25 783 Kč); méně než třicet tisíc korun měli dále v zemědělství, lesnictví a rybolovu (29 280 Kč) a ve vzdělávání (29 793 Kč).

Velké rozdíly se tu projevily mezi platy mužů a žen, muži zde měli medián mezd 30 834 Kč, zatímco ženy jen 21 401 Kč, a to je pouze 67,6% mzdy mužů, třebaže průměrná placená doba žen se od mužské téměř neliší. Placený čas vedoucích a řídících pracovníků obecně není vysoký a mají uveden nízký podíl přesčasů na odpracované době.

Ohledně podrobnějších tříd KZAM si stále nejlépe vedoucí a řídící pracovníci velkých organizací s průměrnou mzdou 42 871 Kč, kde velký díl (22,9%) tvořily odměny a prémie. Mnohem méně měli vedoucí a ředitelé řídící malý podnik, kteří pobírali 33 324 Kč a nejméně potom zákonodárci a vyšší úředníci s průměrnou mzdou 29 766 Kč.

Nadprůměrné měsíční mzdy dosáhli v roce 2003 také zaměstnanci v druhé hlavní třídě klasifikace zaměstnání (KZAM), kam jsou zařazeni **vědečtí, odborní a duševní pracovníci**. Jejich podíl byl cca 12,5%, průměrná měsíční mzda činila 26 166 Kč, a medián 21 819 Kč, tedy 83,4% průměru. Diferenciace mezd v této hlavní třídě byla nižší než u vedoucích pracovníků, mzdy zde nenabývaly extrémních hodnot, variační koeficient činil cca 64%. Pouze 2% zaměstnanců pobíralo mzdu menší než 12 000 Kč a 22,7% mělo naopak vyšší mzdu než 30 000 Kč.

Menší rozdíl proti první hlavní třídě byl mezi výší mezd mužů a žen, které zde v počtu převládají nad muži. Muži měli medián mezd 25 535 Kč, ženy 20 107 Kč, a to je 78,7% mzdy jejich kolegů. Ženy zde měly průměrný placený čas za měsíc o málo vyšší než muži, což je z pohledu hlavních tříd KZAM výjimečné a potvrzuje to zjištění o déle pracujících vysokoškolačkách.

Z hlediska tříd KZAM je zjevné, že celkově průměr hlavní třídy značně snižovaly mnohem nižší mzdy skupiny pedagogických povolání (KZAM 23), která patří do této hlavní třídy. Jejich průměrná mzda 20 422 Kč byla proti ostatním třídám této skupiny zhruba dvoutřetinová. Nejvíce pobírali v průměru vědci a odborníci v biologických, lékařských oborech (30 534 Kč), následováni odborníky v oblasti podnikání, práva, knihovnictví, umění a ve společenských vědách (30 042 Kč); na třetím místě byli vědci a odborníci ve fyzikálních a příbuzných vědách a architekti (28 451 Kč).

Ve třetí hlavní třídě klasifikace zaměstnání (KZAM) jsou zařazeni **techničtí, zdravotničtí a pedagogičtí pracovníci**. Jejich podíl byl s 22,8% největší ze všech hlavních tříd. Průměrná měsíční mzda za rok 2003 činila 20 780 Kč, medián 18 636 Kč a to je zhruba 89,7% průměru, mzdové rozdělení tedy nebylo tak výrazně zešíkmené a také variační koeficient na úrovni 53% vypovídá o tom, že mzdy byly méně diferencované než u předchozích hlavních tříd, přesto ještě významně. 7,6% zaměstnanců pobíralo méně než 12 000 Kč, zato 10,1% mělo více než 30 000 Kč.

Rozdíl mezi průměrnou mzdou mužů a žen byl u této kategorie v podstatě standardně velký, zatímco muži v této hlavní třídě měli medián 21 343 Kč, ženy 17 203 Kč, a to je 80,6% mediánové mzdy jejich mužských kolegů. Ženy, které zde značně převládaly (viz graf č. 20), zde měly o více než hodinu nižší průměrnou placenou dobu za měsíc.

Z hlediska tříd KZAM měli nejnižší mzdy pedagogičtí pracovníci (KZAM 33) s průměrnou mzdou 17 129 Kč a dále techničtí pracovníci v oblasti biologie, zdravotnictví, zemědělství (KZAM 32) s 18 175 Kč. Na třetím místě byli jiní pomocní odborní pracovníci (KZAM 34), kteří měli v průměru 20 586 Kč a nejvíce pobírali technici ve fyzikálních, technických a příbuzných oborech (KZAM 31), a to 22 754 Kč.

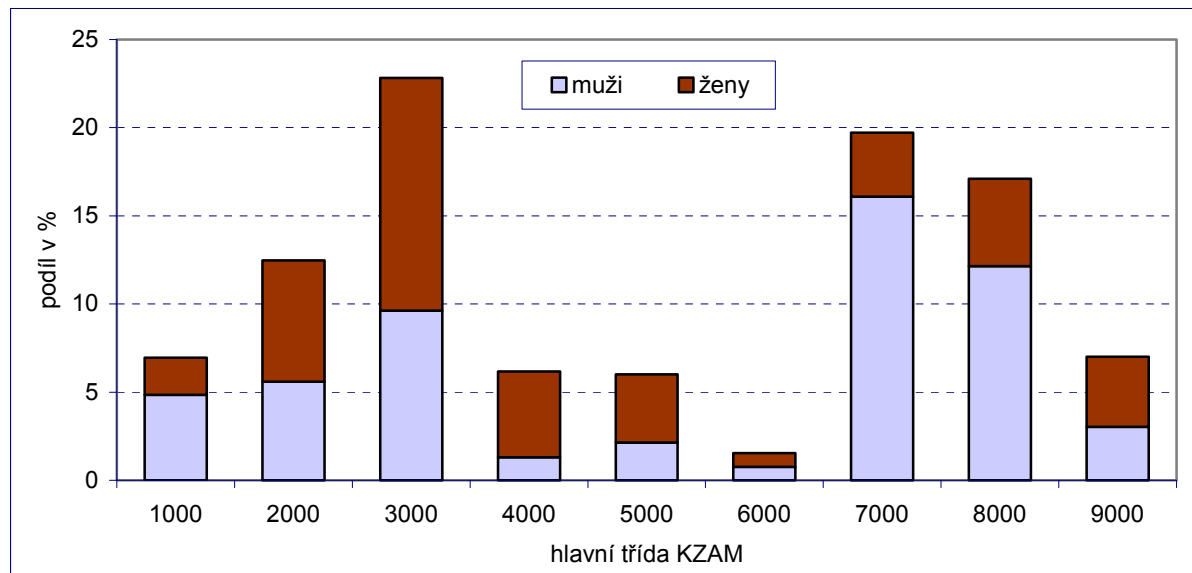
V dalších hlavních třídách KZAM byly již průměrné mzdy nižší než průměrná hodnota za celé národní hospodářství (19 510 Kč).

Nižší administrativní pracovníci s podílem 6,2% celku tvoří čtvrtou hlavní třídu KZAM a jednoznačně zde dominovaly ženy (78,8%). Průměrná mzda tu činila 15 707 Kč a medián 14 348 Kč, tedy 91,4% průměru. Variační koeficient na úrovni 43% vypovídá spíše o střední až nižší diferenciaci. 11,7% zaměstnanců pobíralo méně než 10 000 Kč, zato 3,7% mělo více než 30 000 Kč; nadpoloviční většina ale měla mzdu 10 - 16 tisíc Kč.

Nalezneme zde již větší rozdíl mezi průměrnou placenou dobou za měsíc u mužů a žen (o 2,7 hodiny), ale rozdíl v jejich mzdách byl spíše standardní – muži měli medián 16 863 Kč a ženy 13 782 Kč, tedy na úrovni 81,7% mzdy mužů.

Z hlediska tříd KZAM měli mzdy o něco nižší úředníci ve službách a obchodě (15 450 Kč) než nižší administrativa (sekretářky, písaři, knihovníci, účetní apod.) s průměrnou mzdou 15 802 Kč.

Graf č. 20 Podíly mužů a žen v hlavních třídách KZAM

zdroj: strukturální šetření 2003, literatura [1]

Provozní pracovníci ve službách a obchodě s podílem 6,0% celku tvoří pátou hlavní třídu KZAM; také zde dominovaly ženy (64,4%). Průměrná mzda tu činila 12 721 Kč a medián 11 450 Kč. Mzdy tu byly středně diferencované (variační koeficient 43%).

Velký rozdíl mezi průměrnou placenou dobou u mužů a žen (přes 6 hodin za měsíc) částečně ospravedlňuje velký rozdíl v jejich mzdách – muži měli medián 14 111 Kč a ženy jen 10 718 Kč, tedy

na úrovni 76,0% mzdy mužů.

Z hlediska tříd KZAM měli nižší mzdy prodavači, manekýni a předváděči zboží (KZAM 52) s průměrnou mzdou 11 167 Kč než obsluhující pracovníci (vč. pracovníků ochrany a ostrahy - KZAM 51), kteří v průměru pobírali 13 300 Kč.

K nízké mzdové úrovni je nutné poznamenat, že je známým faktem, že v některých zaměstnáních v této hlavní třídě je část faktických výdělků zaměstnancům protiprávně vyplácena „na ruku“, tedy bez toho, že by byla zúčtována a zdaněna. To pak znamená, že tato část prostředků nevstupuje do statistických výstupů a zkresluje obraz o národním hospodářství a trhu práce. Těžko lze uvěřit, že 13,1% zaměstnanců zde skutečně pobíralo mzdu menší než 8 tisíc korun hrubého.

Šestá hlavní třída KZAM zahrnuje **kvalifikované dělníky v zemědělství, lesnictví a rybolovu**, jejich podíl na všech zaměstnancích je pouze 1,6%. Průměrná mzda tu činila 12 063 Kč a medián 11 658 Kč. Mzdy tu byly velmi málo diferencované, variační koeficient pouze 27%. Zhruba 6,6% zaměstnanců tu mělo mzdu nižší než 8 000 Kč, 69% zaměstnanců mělo mzdu od 8 do 14 tisíc korun, zatímco výdělek vyšší než 20 000 Kč získalo jen 1,7%.

V této hlavní třídě je nejdelší průměrná placená doba za měsíc ze všech tříd, přičemž muži ji měli o dvě hodiny vyšší než ženy. Rozdíl ve mzdách podle pohlaví je nejmenší ze všech hlavních tříd – muži měli medián 12 672 Kč a ženy 10 872 Kč, tedy na úrovni 85,8% mzdy mužů. Podíl mužů a žen je v této hlavní třídě vyrovnaný.

Téměř pětinu (19,7%) všech zaměstnanců nalezneme v sedmé hlavní třídě KZAM, kam jsou zařazeni **řemeslníci a kvalifikovaní výrobci, zpracovatelé a opraváři** (kromě obsluhy strojů a zařízení), ta byla typicky mužská, ženy zde tvořily pouze 18,4%. Průměrná mzda tu činí 16 260 Kč a medián 15 491 Kč, tedy 95,3% průměru, což vypovídá o vcelku malém zešíkmení mezd. Také variační koeficient 34% ukazuje na velkou koherenci této skupiny zaměstnanců. Zhruba 22% zaměstnanců tu mělo mzdu nižší než 12 000 Kč, naopak 6,8% si vysloužilo více jak 25 000 Kč.

Nalezneme zde velký rozdíl mezi průměrnou placenou dobou za měsíc u mužů a žen (více jak 6 hodin), a také velmi vysoký rozdíl v jejich mzdách – muži měli medián 16 372 Kč a ženy pouze 11 242 Kč, tedy na úrovni 68,7% mzdy mužů.

Z hlediska tříd KZAM si nejlépe stáli kvalifikovaní kovodělníci a strojírenští dělníci (KZAM 72), kteří měli průměrnou mzdu 17 118 Kč, na druhém místě pak kvalifikovaní dělníci při těžbě surovin a stavební dělníci (KZAM 71) s 16 256 Kč. Nejmeně pobírali ostatní kvalifikovaní zpracovatelé a výrobci (v potravinářství, výrobě dřeva, textilií, zprac. dřeva apod. - KZAM 74) s průměrnou mzdou 11 944 Kč.

Do osmé hlavní třídy s podílem 17,1% patří **obsluha strojů a zařízení**, přičemž muži zde převládali (71,1% všech zaměstnanců této hlavní třídy). Průměrná mzda 16 106 Kč tu byla jen o málo nižší než průměrná mzda kvalifikovaných řemeslníků (16 260 Kč) a medián byl dokonce vyšší – 15 561 Kč. Jejich mzdové rozdělení bylo málo zešíkmené, medián představoval 96,6% průměru, variační koeficient 31,8% vypovídal spíše o sevřenosti mezd. 10,0% zaměstnanců mělo mzdu nižší než 10 000 Kč, zatímco 5,1% mělo více než 25 000 Kč.

Nalezneme i zde vysoký rozdíl ve mzdách podle pohlaví, přestože ne tak velký jako u kvalifikovaných řemeslníků - muži měli medián 16 804 Kč a ženy 12 527 Kč, tedy na úrovni 74,5%. Také tu byl velký rozdíl mezi průměrnou placenou dobou - o 8,3 hodiny za měsíc - u mužů a žen.

Nejmenší průměrné mzdy tu měli z hlediska tříd KZAM montážní dělníci a obsluha stacionárních zařízení (14 678 Kč), lépe si stáli řidiči a obsluha pojízdných strojních zařízení s 16 759 Kč a nejlépe obsluha průmyslových zařízení, kde pobírali v průměru 17 518 Kč.

U deváté hlavní třídy KZAM, která zahrnuje **pomocné a nekvalifikované pracovníky**, byly mzdy obecně nejnižší, průměrná mzda činila 11 355 Kč, medián pak jen 10 450 Kč, což je 92,0% průměru. Diferenciace výdělků byla nízká (variační koeficient 34%), 80% zaměstnanců mělo mzdu nižší než 14 000 Kč.

Ženy, které zde početně převládají nad muži, měly medián mezd pouhých 9 410 Kč, prostřední zaměstnanec-muž pak pobíral 12 395 Kč měsíčně. Muži pak měli měsíčně v průměru o více než 5,8 hodiny delší placenou dobu než ženy.

Z hlediska tříd KZAM se nejlépe měli pomocní a nekvalifikovaní pracovníci v dolech, lomech, průmyslu s průměrnou mzdou 13 085 Kč, naopak nejmenší zúčtovanou průměrnou mzdu pak pobírali pracovníci v prodeji a službách (10 056 Kč).

Jednotlivá zaměstnání, maxima a minima

(literatura [1] tab. C1; [10])

V této kapitole se budeme věnovat podskupinám zaměstnání definovaným pro naše účely čtyřmístným kódem klasifikace KZAM (a pokud to půjde tak i pětímístným kódům, tedy jednotlivým zaměstnáním). Tyto výsledky nejsou dopočítávané na celé národní hospodářství, neboť celkový počet zaměstnanců v jednotlivých zaměstnáních nám není známý, údaje se tedy týkají vždy pouze vybraného vzorku zaměstnanců v šetření.

V podskupinách zaměstnání dosáhly měsíční průměrné mzdy i několikanásobku celkové průměrné mzdy. Týká se to především **ředitelů a prezidentů velkých organizací, podniků, společností** (2237 vybraných zaměstnanců), kteří v roce 2003 pobírali v průměru 96 171 Kč, přičemž však prostřední zaměstnanec (mediánová mzda) v tomto zaměstnání měl 59 508 Kč. Tento nepoměr, kdy medián je pouze 61,9% průměru, vypovídá o velkém zešikmení mezd a vzhledem k tomu, že extrémní charakteristiky většinou přicházejí spolu, lze tu očekávat také velkou diferenciaci mezd. A vskutku, variační koeficient mezd činil 110%. Je tedy zřejmé, že malá skupina pobírala extrémně vysoké platy, vzdálené od ostatních zaměstnanců tohoto zaměstnání.

Většina ředitelů a prezidentů patřila do podnikatelské sféry (cca 80%), kde pobírala podstatně vyšší plat (111 372 Kč) než jejich kolegové z nepodnikatelské sféry (36 894 Kč). V podnikatelské sféře byla také nesrovnatelně větší úroveň platové diferenciace – decilový poměr činil 7,7, zatímco v nepodnikatelské sféře byl jen 2,1.

V tomto zaměstnání byly také obrovské rozdíly mezi postavením mužů a žen. Jednak byly ženy ve vzorku zastoupeny pouhými 10,5%, jednak jejich mzda byla sotva poloviční proti jejich kolegům – muži měli průměrnou mzdu 101 841 Kč a medián 64 623 Kč, ženy měly v průměru 47 942 Kč a medián 33 132 Kč. Třetí zvláštností je, že ženy měly – při svém podstatně nižším výdělku – vyšší průměrnou placenou dobu za měsíc (170,1 hod.) než muži (168,8 hod.).

Druhou nejvyšší průměrnou mzdu nalezneme u **vedoucích pracovníků v organizacích zaměřených na poskytování obchodních služeb** (kód KZAM 1227) a činí 77 926 Kč, medián jejich mezd je 55 198 Kč, tj. 70,8% průměru. Diferenciace mezd je zde také enormní, variační koeficient činí 97%. Významným faktorem této diferenciace je pohlaví zaměstnance – muži zde mají medián mezd 67 450 Kč, ženy jen 43 095 Kč, a to je pouze 63,9% mzdy jejich kolegů. Na aritmetických průměrech se nepoměr zvýší na 56,4%, což ukazuje na značně vyšší diferenciaci platů u mužů než u žen.

Většina zaměstnanců tohoto kódu pracuje v odvětví finanční zprostředkování, nejčastěji jako vedoucí provozu v peněžnictví, v pojišťovnictví (kód KZAM 12271) s průměrným platem 72 909 Kč a mediánem 51 495 Kč; více měli vedoucí provozního útvaru banky, spořitelny, pojišťovny (kód KZAM 12273) s průměrným platem 99 961 Kč a mediánem 72 062 Kč, kteří se tím řadí k jedněm z nejlépe placených zaměstnání vůbec.

Na třetím místě v pořadí nejvyšších průměrných mezd nalezneme **vedoucí a ředitele malého podniku ve stavebnictví a zeměměřičství** (kód 1313) s počtem 311 zaměstnanců ve vzorku. Také zde je enormní úroveň diferenciace mezd (variační koeficient 127%) a zešikmení rozdělení mezd – průměrná mzda činí 62 266 Kč, medián pouze 39 202 Kč, tedy jen 63,0% průměru. Pohlaví zaměstnance v tom zde patrně hraje malou roli, neboť naprostá většina zaměstnanců (98%) jsou muži.

Vedoucí pracovníci odbytových útvarů, vč. průzkumu trhu (kód KZAM 1233) jsou na čtvrtém místě podle výše průměrné mzdy (60 583 Kč), nezaostávají však ani v mediánové mzdě (46 823 Kč). Jejich variabilita je ale nižší než u předchozích profesí – variační koeficient činil 89%. V podnikatelské sféře byl decilový poměr 4,9, lépe odměňováni byli obchodní náměstci (kód KZAM 12331, 644 zaměstnanců ve vzorku s platem 86 095 Kč) než vedoucí útvaru odbytu (kód KZAM 12334, 1132 zaměstnanců ve vzorku s platem 55 285 Kč).

Žen je tomto zaměstnání 22,6%, jejich mediánová mzda je 35 368 Kč, zatímco muži měli 50 724 Kč.

Mezi **nejlépe placenými zaměstnáními** byli dále např. vedoucí pracovníci finančních a hospodářských útvarů (52 730 Kč), vedoucí pracovníci personálních útvarů a útvarů průmyslových vztahů (51 964 Kč), vedoucí pracovníci v průmyslu (50 050 Kč), vedoucí pracovníci výpočetních útvarů (48 668 Kč), ve stavebnictví a zeměměřictví (48 487 Kč), a výzkumných a vývojových útvarů (43 374 Kč), tedy vesměs zaměstnání spadající do první hlavní třídy KZAM.

Nalezneme tu však i výjimky z tohoto pravidla: např. soudci s průměrným platem 57 108 Kč patří do druhé hlavní třídy právě tak jako komentátoři, reportéři a žurnalisté v televizi a rozhlasu, kteří pobírali průměrně 47 965 Kč. Vysoký plat (38 563 Kč) měli také zaměstnaní právníci a právní poradci (mimo advokacie a soudnictví). Letečtí dispečeri a pracovníci v příbuzných oborech (operátoři let.stanice) patří do třetí hlavní třídy a jejich průměrný plat činil 46 876 Kč.

Mechanici báňské záchranné služby pobírali nejvyšší průměrnou mzdu (33 151 Kč) v sedmé hlavní třídě KZAM, kam patří kvalifikovaní dělníci. Pozoruhodné (nemluvíme-li o tom, že to jsou všichni muži) u tohoto zaměstnání je, že jejich mzdy jsou velmi málo diferencované (variační koeficient 18%) a medián mezd (33 769 Kč) je vyšší než aritmetický průměr – rozdělení jejich mezd je tedy zešíklé opačným směrem než u většiny ostatních skupin zaměstnanců a nepřekračuje určitou bariéru směrem vzhůru.

Nejnižší průměrné mzdy nalezneme především u pomocných a nekvalifikovaných pracovníků, např. u pomocníků a uklízečů v kancelářích, hotelích, nemocnicích apod. (15 395 zaměstnanců ve vzorku) s průměrnou mzdou 9 337 Kč, medián mezd (8 888 Kč) se tu příliš neliší od průměru, variabilita je nízká (variační koeficient 28%); většinu (92%) zaměstnancům tu tvoří ženy, které však pobíraly jen 75,7% toho, co muži (pokud jde o mediány mezd). Také rozdíly ve sférách nejsou podstatné: v podnikatelské sféře byla průměrná mzda 9 410 Kč a vůbec nejméně (8 353 Kč) pobíral vzorek 772 pomocníků, uklízečů ve zdravotnickém zařízení (kód KZAM 91324); v nepodnikatelské sféře byla průměrná mzda 9 200 Kč, a nejméně (8 595 Kč) měl v průměru vzorek 1051 pomocníků, uklízečů ve vzdělávacím zařízení (kód KZAM 91322), zatímco ve zdravotnických zařízeních měli průměrnou mzdu mírně vyšší (9 259 Kč).

Druhou nejnižší mzdu nalezneme u pomocníků a uklízečů v domácnostech, kteří však byli ve vzorku zastoupeni menším počtem 203 zaměstnanců. Jejich průměrná mzda činila 9 596 Kč a medián 9 431 Kč, variabilita byla nižší (20%). Pokud jde o mediány mezd, ženy pobíraly více (9 465 Kč) než muži (9 145 Kč), aritmetické průměry však říkají opak: muži mají 9 806 Kč a ženy 9 559 Kč.

Nízké průměrné mzdy pod 11 000 Kč dále nalezneme kromě pomocných nekvalifikovaných činností také v některých kvalifikovaných zaměstnáních jako např. dělníci pro pěstění a ošetřování lesa (9 768 Kč) a u dalších zemědělských pracovníků, nebo u švadlen, vyšivačů a pracovníků v příbuzných oborech (10 146 Kč). Pokladníci v obchodě, společném stravování apod. měli průměrnou mzdu 10 830 Kč a medián 10 536 Kč, v tomto zaměstnání silně převažují ženy (94,3%).

Nejpočetnější podskupinou zaměstnání ve vybraném vzorku zaměstnanců byli **nástrojaři, kovomodeláři, kovodělníci a zámečníci** (33 257 zaměstnanců). Jejich průměrná měsíční mzda činila 17 651 Kč, medián pak 16 868 Kč. V tomto zaměstnání byly mzdy středně diferencované, variační koeficient činil 29%. Většina zaměstnanců (91,0%) byli muži, malý díl žen zde pobíral podle mediánů pouze 74,3% mzdy mužů.

Naprostá většina zaměstnanců tohoto vzorku pracovala v podnikatelské sféře a měla zde podstatně vyšší mzdy (17 686 Kč) než kolegové v nepodnikatelské sféře (15 440 Kč), kteří jsou většinou údržbáři. Nejčastějším zaměstnáním v tomto kódu je provozní zámečník - údržbář i v podnikatelské sféře, jejich průměrná mzda činila 18 480 Kč, což je o něco více než průměr za celou podskupinu. Nejvíce pobírali nástrojaři (19 854 Kč), méně měli zámečníci (17 295 Kč) a nejméně strojírenští dělníci (převážně ruční) s průměrnou mzdou 14 902 Kč.

Další nejpočetnější podskupinou zaměstnání byly **všeobecné zdravotní sestry a ošetřovatelé** (26 739 zaměstnanců) s průměrnou mzdou 18 487 Kč a mediánem 17 964 Kč, což je jen o málo vyšší

než mediánová mzda všech zaměstnanců šetření, ale jen 92,4% mediánu ve třetí hlavní třídě KZAM, kam toto zaměstnání patří. Jejich mzdy byly spíše nivelizované, variační koeficient činil 22%. Toto zaměstnání bylo typické ženské, mužů tu bylo jen 1,1%.

Naprostá většina zaměstnanců ze vzorku pracovala v nepodnikatelské sféře a měla zde vyšší mzdy (18 688 Kč) než kolegové v podnikatelské sféře (15 424 Kč). Podle výsledků ISPV je zdravotní sestra (kód KZAM 32313) nejčastějším zaměstnáním v tomto kódu, jejich průměrná mzda činila 17 815 Kč, tj. méně než průměrná mzda celé podskupiny, naopak nejvíce měly staniční sestry všeobecné s 22 994 Kč a dále sestry všeobecné specialistky pro instrumentování na operačním sále (22 539 Kč).

Velmi často diskutované zaměstnání - **lékaři** - byly zastoupeni ve výběrovém šetření v počtu 10 645 zaměstnanců, jejich průměrná mzda činila celkem 36 011 Kč, a medián 33 325 Kč; variabilita mezd byla střední (variační koeficient 39%). Ohledně pohlaví je toto zaměstnání početně vcelku vyrovnané – ve vzorku tvořily ženy 46,6%. Muži pobírali průměrně 39 862 Kč a medián jejich mezd byl 37 076 Kč, ženy měly v průměru 31 598 Kč a jejich medián byl 29 685 Kč, tj. 80,0% mediánu mužů.

V podnikatelské sféře byl získán menší počet lékařů (848 osob), jejich mzda (30 486 Kč) byla nižší než průměrná mzda jejich kolegů z nepodnikatelské sféry, kde činila 36 490 Kč. Tam potom nejvyšší průměrnou mzdu pobírali lékaři se specializací v oboru chirurgie (45 898 Kč). Druhou nejvyšší průměrnou mzdu měli lékaři se specializací v oboru gynekologie a porodnictví (40 070 Kč). Lékaři bez specializace měli průměrné platy nejnižší (30 490 Kč). Podstatnou složkou platu lékařů jsou odměny za pohotovost (6,4% celkové částky) a příplatky za přesčas (4,1%), které jsou u ostatních zaměstnání většinou zanedbatelné, v celku tvoří jen 0,3%, resp. 0,8% celkové mzdy.

Zubní lékaři měli průměrný plat 27 381 Kč, medián pak 25 231 Kč. To je značně méně než pobírali farmaceuti, magistři v lékárně, lékárníci – ti měli v průměru 33 230 Kč a medián 31 661 Kč.

Učitelé základních škol byli ve vzorku zastoupeni v počtu 3 875 zaměstnanců. Jejich průměrná mzda činila 18 955 Kč a medián 18 691 Kč, což je cca o 1000 Kč více než medián všech zaměstnanců, ale jen 74% mediánu druhé hlavní třídy, kam toto zaměstnání patří. Variabilita mezd byla extrémně nízká, variační koeficient činil pouhých 16%, i rozlišení mezi průměrnou mzdou učitelů pro 1. stupeň (18 367 Kč) a pro 2. stupeň (18 641 Kč) není příliš výrazné. Zhruba 86,7% všech učitelů ZŠ ve vzorku tvořily ženy; jejich mediánová mzda (18 676 Kč) se od mediánu mezd mužů (18 822 Kč) odlišovala jen velmi málo.

Třetí nejčastěji uvedenou podskupinou zaměstnání byli **pracovníci v oblasti účetnictví, fakturace, rozpočtnictví a kalkulace** (24 011 vybraných zaměstnanců), jejichž průměrná měsíční mzda činila 19 359 Kč, medián pak 18 047 Kč. V tomto zaměstnání byly mzdy středně diferencované, variační koeficient činil 39%. Toto zaměstnání je silně feminizované, ženy tu tvoří 91,3%, medián jejich mezd je však 17 739 Kč oproti 22 285 Kč u mužů (to je 79,6%).

Zaměstnanci tohoto kódu jsou rozptýleni de facto po všech odvětvích a sférách národního hospodářství, více jich je pochopitelně v podnikatelské sféře, kde pobírají o něco vyšší plat (19 593 Kč) než v nepodnikatelské (18 269 Kč). Ve vnitřním členění této podskupiny v podnikatelské sféře si pak stojí nejhůře zaměstnání účetní všeobecný (kód 34331), které mělo průměrnou mzdu 18 696 Kč a je nejčastější v této podskupině; o něco vyšší průměrnou mzdu (19 214 Kč) měli účetní mzdový; na třetím místě je účetní finanční s průměrnou mzdou 19 435 Kč; ještě více pak pobírali referenti kalkulací, cen a rozpočtů s 21 000 Kč a nejvíce referenti účetnictví, financování a kalkulace jinde nerozlišení s průměrnou mzdou 21 441 Kč.

Mezi další čtená zaměstnání patří **elektromechanici, opraváři a seřizovači různých typů elektrických zařízení** (21 584 zaměstnanců), řadí se do sedmé hlavní třídy KZAM. Jejich průměrná mzda byla 17 620 Kč, medián 17 012 Kč. Variabilita mezd nebyla vysoká (31%). Patrně nepřekvapí, že většina zaměstnanců (70,9%) tu byli muži, medián jejich mezd byl 18 753 Kč, zatímco žen jen 13 482 Kč, tj. 71,9% mzdy mužů.

V nepodnikatelské sféře je toto zaměstnání zastoupeno řídce (381 osob) a mzda je tu nižší (16 127 Kč) než v podnikatelské sféře (17 647 Kč). Tam pobírali nejvíce provozní elektromechanici

s průměrnou mzdou 20 138 Kč, na druhém místě byli elektromechanici strojů a zařízení (19 396 Kč), nejméně měli dělníci v elektrotechnice s průměrnou mzdou 13 578 Kč.

Početným zaměstnáním (18154 osob ve vzorku) jsou také **prodavači v obchodech** (kód KZAM 5211). Průměrná mzda tu činila 11 173 Kč, medián 10 191 Kč, variabilita mezd byla vyšší (47%). Toto zaměstnání je doménou žen - mužů bylo jen 15,5% - nicméně jejich mzda je podstatně nižší: muži mají medián 13 160 Kč, ženy jen 9 731 Kč, tj. 73,9% mediánu jejich kolegů.

Průměrná mzda celé podskupiny zaměstnanců byla v podnikatelské sféře 11 166 Kč. V jednotlivých zaměstnáních nejvyšší průměrnou mzdu měli prodavači průmyslového zboží (13 527 Kč), méně prodavači potravinářského zboží (nejčastější kód) s 10 814 Kč a nejméně pak prodavači smíšeného zboží s 9 184 Kč.

Ve velkém počtu ve výběrovém šetření zastoupeni také **řidiči**, kteří patří do osmé hlavní třídy KZAM. Nejvyšší mzdu pobírali řidiči autobusů, trolejbusů a tramvají (12009 osob), ti měli průměrnou mzdu 20 312 Kč, medián pak 19 609 Kč; pozoruhodné zde je, že malý počet žen (429 osob) měl mediánovou mzdu vyšší než muži: ženy měly průměrně 20 254 Kč, medián 20 174 Kč, muži potom měli průměrnou mzdu 20 314 Kč a medián 19 581 Kč. Podle literatury [10] v jednotlivých zaměstnáních nejvíce pobírali v podnikatelské sféře řidiči autobusů v městské hromadné dopravě (23 059 Kč), méně měli řidiči tramvají (20 539 Kč) a nejméně řidiči autobusů v silniční dopravě osob (17 535 Kč).

Řidiči nákladních vozidel a tahačů pobírali průměrně 16 707 Kč, medián mezd pak činil 16 176 Kč. Řidiči osobních a malých dodávkových automobilů, taxikáři měli v průměru 16 575 Kč, medián 15 651 Kč, řidiči speciálních vozidel pobírali průměrně 17 378 Kč, medián 16 883 Kč a řidiči sanitních vozů a vozů rychlé záchranné pomoci měli průměrnou mzdu 16 884 Kč a medián 16 410 Kč. Všechna řidičská zaměstnání jsou velmi málo obsazena ženami.